

MEDICINSKA FAKULTETEN

Lunds universitet

Avdelningen för logopedi, foniatri och audiologi

Institutionen för kliniska vetenskaper, Lund

**Behov av logopedisk kompetens för kvinnliga
klienter och klienter med annat modersmål inom
Kriminalvården**

**- fokus på rehabiliterande insatser och möjlighet till
kommunikation**

“Det slutar alltid med God bless you och en förvirring”

**Gabrielle Berghe Tressol
Veronica Johansson
Sandra Mabrouk**

**Logopedutbildningen, 2015
Vetenskapligt arbete, 30 högskolepoäng**

Handledare: Eva-Kristina Salameh och Ulrika Nettelblatt

SAMMANFATTNING

Denna deskriptiva studie undersöker behovet av logopedisk kompetens inom svensk kriminalvård. Fokus för studien är kvinnliga klienter och klienter med annat modersmål än svenska. Tidigare forskning har visat att det är vanligare med språkliga och kommunikativa svårigheter bland klienter än hos normalpopulationen.

Undersökningen är baserad på intervjuer med 17 deltagare med olika koppling till Kriminalvården. Fyra av de intervjuade är före detta klienter med unika insikter om livet på anstalt. De andra deltagarna har en yrkesmässig koppling till Kriminalvården eller kunskap om kriminalitet och språkliga svårigheter. Materialet analyseras med tematisk analys och resultaten antyder att det pågående rehabiliteringsarbetet inom Kriminalvården skulle kunna gynnas av logopeders kompetens angående tal, språk och kommunikation.

Nyckelord: pragmatik, logoped, anstalt, kön, språkliga svårigheter.

ABSTRACT

This descriptive study aims to investigate the need for competence of speech and language pathologists in the institutional treatment by the Swedish Prison and Probation Service, *Kriminalvården*. The focus of the study is female inmates and inmates with other mother tongues than Swedish within the correctional treatment facilities. Previous research has shown that the number of inmates with language and communication disorders is higher than that of the overall population.

The investigation is based on interviews with 17 participants with different relations to the Swedish Prison and Probation Service. Four ex-inmates were interviewed and contributed with their unique insight on life within the correctional treatment facilities. The other participants are staff working within the institutional treatment of offenders and people with competence in terms of knowledge about criminality and language difficulties.

The material is analyzed with content analysis and the results imply that the ongoing rehabilitation work within the correctional treatment facilities could benefit from speech and language pathologists competence regarding speech, language and communication.

Keywords: pragmatics, speech and language pathology, institutional treatment, gender, speech and language impairment.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD.....	2
1. INLEDNING.....	2
2. BAKGRUND	3
2.1. Tidigare forskning om språkliga svårigheter hos kriminellt belastade personer.....	3
2.2. Språkstörning – definition och orsaker.....	4
2.3. Pragmatisk förmåga.....	4
2.3.1. Pragmatiska svårigheter.....	5
2.3.2. Pragmatiska svårigheter i en ny kultur.....	5
2.4. ADHD.....	6
2.4.1. ADHD, kriminalitet och språkliga svårigheter.....	6
2.5. Kön och genus	7
2.5.1. Kön- och genusaspekter, kriminalitet och språkliga svårigheter.....	7
2.6. Annat modersmål.....	8
2.6.1. Språklig socialisation och kulturella skillnader	8
2.7. Kriminalvården.....	8
2.7.1. Kvinnliga klienter på anstalt	9
2.7.2. Klienter med annat modersmål på anstalt.....	9
2.7.3. Rehabiliterande insatser	9
2.7.4. Behandlingsprogram på anstalt.....	9
2.7.5. Utbildning på anstalt	10
3. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	11
4. METOD.....	11
4.1. Metodens teoretiska bakgrund.....	11
4.2. Deltagare.....	11
4.3. Procedur.....	12
4.3.1. Rekrytering av deltagare	12
4.3.2. Intervjuer.....	12
4.4. Transkription och analys	13
4.5. Etiska överväganden.....	13
5. RESULTAT	13
5.1. Tema 1 – Behandlingsprogram.....	14
5.2. Tema 2 – Undervisning	16

5.3. Tema 3 – Kvinnor.....	18
5.3.1. Rehabiliterande insatser för kvinnor.....	20
5.3.2. Kvinnor med annat modersmål.....	20
5.4. Tema 4 - Annat modersmål.....	21
5.4.1. Rehabiliterande insatser.....	22
5.4.2. Kulturella skillnader.....	23
5.4.3. Tillgång till tolk.....	24
5.5. Övriga relevanta teman.....	25
5.5.1. Identitet och språk.....	25
5.5.2. Missbruk och språk.....	25
5.5.3. Inställning till logopedier inom Kriminalvården.....	26
6. DISKUSSION.....	28
6.1 Resultatdiskussion.....	28
6.1.1. Behandlingsprogram.....	28
6.1.2. Utbildning.....	29
6.1.3. Kvinnor.....	30
6.1.4. Annat modersmål.....	32
6.1.4.1. Tolks.....	33
6.2. Övriga relevanta teman.....	33
6.2.1. Identitet och språk.....	34
6.2.2. Missbruk och språk.....	34
6.2.3. Inställning till logopedier inom Kriminalvården.....	35
6.3 Återkoppling till inledande frågeställningar.....	35
6.4. Metoddiskussion.....	35
6.4.1. Deltagare.....	35
6.4.2. Intervjuer.....	36
6.4.3. Resultat.....	36
7. FRAMTIDA FORSKNING.....	37
7.1. Förslag på logopediska insatser inom Kriminalvården.....	37
7.2. Slutsatser.....	37
TACK.....	38
REFERENSER.....	39
BILAGOR.....	42

Bilaga 1	42
Bilaga 2	43
Bilaga 3	44
Bilaga 4	45

FÖRORD

Denna uppsats undersöker tillsammans med uppsatsen “Behov av logopedisk kompetens för enspråkiga svensktalande klienter inom Kriminalvården” (Brorsson Feustel & Jakobsson, 2015) förekomsten av språkliga svårigheter hos klienter på svenska anstalter. Kriminalvården benämner alla som dömts till någon påföljd som klienter och därmed används denna term genomgående i denna studie. Det finns ett stort intresse från flera vetenskapliga discipliner för detta forskningsfält, men forskningen inom logopedi är än så länge sparsam och uppsatserna är ett bidrag till detta. Ett stort tack till alla som på olika sätt bidragit till denna studies genomförande, inte minst intervjudeltagarna för deras tid och värdefulla erfarenheter.

1. INLEDNING

Föreliggande studie är en undersökning av Kriminalvårdens behov av logopedisk kompetens. Undersökningen behandlar framförallt erfarenheter som personal inom Kriminalvården har kring klienters språkliga svårigheter samt synen på den egna kompetensen för att möta dessa svårigheter. För att få ytterligare perspektiv har uppsatsförfattarna intervjuat före detta klienter samt psykologer med erfarenhet av kommunikativa svårigheter och kriminell belastning. Fokus ligger på vilken hjälp och möjlighet till kommunikation som kvinnliga klienter samt klienter med annat modersmål än svenska har tillgång till inom Kriminalvården. Med hjälp menas tillgång till rehabiliterande insatser och hur dessa fungerar samt, för klienter med annat modersmål, möjlighet att kommunicera med till exempel anhöriga.

Inom forskningen har man börjat uppmärksamma att klienter på anstalter runt om i världen ofta har språkliga och kommunikativa svårigheter som framförallt yttrar sig genom svårigheter med abstrakta språkliga begrepp, som till exempel metaforer, idiom och tvetydigheter. Klienterna har även svårigheter med språkproduktion och socialt samspel (Sanger, Creswell, Dworak, Schultz, 2000; Snow & Powell, 2002). Tidigare forskning har främst undersökt språkliga förmågor bland unga, enspråkiga män, därför kommer denna uppsats att fokusera på kvinnliga klienter och klienter med annat modersmål än svenska. Uppsatsförfattarna har valt att diskutera kvinnliga klienter med annat modersmål utifrån både könstillhörighet och kulturell bakgrund.

Forskning om kvinnliga klienter inom svensk kriminalvård är sparsam och forskning om klienter med annat modersmål på anstalt är nästintill obefintlig i Sverige. Amerikansk forskning visar att så många som en av fem unga kvinnor med kriminell anknytning har svårigheter att förstå och/eller använda sig av språket på ett adekvat sätt (Sanger, Moore-Brown, Montgomery, Rezac & Keller, 2003). En stor del av föreliggande studie kommer att behandla *pragmatiska svårigheter*, eftersom tidigare studier har indikerat att det är inom denna språkliga domän svårigheter ofta föreligger.

Ett regeringsuppdrag som kartlägger Kriminalvårdens klienter under 2013 (Kriminalvården 2014a) beskriver att personer som dömts till fängelse, *anstaltsklienter*, är en heterogen grupp. Trots detta finns ett antal gemensamma faktorer: de flesta har låg utbildning, cirka 70 procent lider av någon form av missbruksproblem och många lever ensamma och har en svag koppling till det omgivande samhället. Det är inte heller ovanligt med fysisk och/eller psykisk ohälsa. Prevalensen av ADHD är högre bland klienter inom Kriminalvården än inom normalpopulationen (Kriminalvården, 2014a). Det finns väl förankrat i litteraturen att ADHD-

diagnosen innefattar både beteendemässiga och språkliga svårigheter och därför kommer även ADHD med tillhörande problematik att kort diskuteras i denna uppsats.

Forskare diskuterar idag svårigheterna med att uttala sig om samband när de beskriver kriminellt belastade personers språkliga förmågor. Det är svårt att visa på orsakssamband då kriminellt belastade personer ofta har ytterligare annan problematik samt har haft en bristande skolgång (Snow & Powell 2002, 2008; Sanger, Maag & Spilker, 2006; Bryan, Freer & Furlong, 2007).

Enligt klientkartläggningen 2013 uppgav 13 procent av personer med annat modersmål på anstalt ett behov av tolk. 10 procent av klienterna på anstalt uppgav att de inte talade någon svenska alls. (Kriminalvården, 2014a). I resultat- och diskussionsdelen av denna studie kommer en åtskillnad att göras av de klienter som har ett annat modersmål än svenska. De grupper det gäller är de som anses behärska svenska väl, de som talar bristfällig svenska och de som inte talar svenska alls. Detta kommer att göras för att det under studiens gång visade sig att det är stor skillnad i vilken hjälp och möjlighet till kommunikation som erhålls beroende på hur väl man behärskar det svenska språket.

Kriminalvården har som uppdrag att verkställa straff och motverka återfall i brott. För att minska återfall i brott använder Kriminalvården sig av bland annat behandlingsprogram och möjlighet till utbildning för klienter. Behandlingsprogrammen bygger på evidensbaserade program som utformats och används i England, Kanada och Norge. Samtliga behandlingsprogram är uppbyggda kring samtal och bygger på interaktion mellan programledare/psykolog och klienter eller interaktion mellan klienter (Kriminalvården, 2014b). Uppsatsförfattarna hävdar att det finns en grupp klienter som till följd av språkliga och kommunikativa svårigheter eller annat modersmål kan missgynnas i rådande rehabiliteringsinsatser inom Kriminalvården.

2. BAKGRUND

Nedan följer ett kapitel om tidigare forskning och grundläggande begrepp som är relevanta för denna studie. Inledningsvis görs en kortfattad genomgång av vad språkstörning är, samt vad pragmatik och pragmatiska svårigheter innebär. Vidare görs en översiktlig redogörelse av genusspecifika och kulturella faktorer i förhållande till studien. Även Kriminalvårdens organisation kommer kort att beskrivas, med fokus på behandlingsprogram och utbildningsmöjligheter.

2.1. Tidigare forskning om språkliga svårigheter hos kriminellt belastade personer

Omfattande forskning har bedrivits angående prevalensen av neuropsykiatriska tillstånd bland kriminellt belastade personer. Man har inte i samma utsträckning fokuserat på de underliggande språkliga förmågorna hos samma population. En stor del av den internationella forskningen, gällande språkliga svårigheter hos kriminellt belastade personer, har undersökt unga män och fokuserat mer på läs- och skrivförmågor bland klienter än förmågor relaterade till muntlig språkproduktion och språkförståelse.

Snow och Powell (2002) undersökte språklig bearbetning och språkproduktion hos unga, kriminellt belastade, män. Deras resultat indikerade att denna grupp löper högre risk än normalpopulationen att ha svårigheter med auditiv bearbetning, att förstå abstrakt språk samt att använda berättelsestruktur, *story grammar*, vid berättande. Statistik angående prevalens av *kommunikativa och pragmatiska svårigheter* bland kriminellt belastade personer är motstridig, vilket delvis beror på att det inte finns några vedertagna undersökningsmetoder eller standardiserade tester i fråga om ”kommunikativt beteende”. Forskare använder olika undersökningsmetoder och en stor del av forskningen är baserad på kvalitativa data.

I en kvalitativ studie av Sanger et al. (2000) undersöktes unga, kriminellt belastade, kvinnors kommunikativa beteenden. Deras resultat visar att 22 procent av deltagarna i studien uppvisade avvikande kommunikativa beteenden. Författarna påpekade dock att det var svårt att uttala sig om orsaken var språkliga svårigheter, orsakade av exempelvis *språkstörning* i barndomen, eller om det var andra anledningar som bidrog till de unga kvinnornas ofta bristfälliga kommunikativa beteenden.

2.2. Språkstörning – definition och orsaker

Språkstörning innebär att ett barns språkutveckling är påtagligt sen i jämförelse med jämnåriga barn, då den kronologiska åldern inte motsvaras av den språkliga utvecklingsnivån. Språkstörning kan drabba alla nivåer av språket och ju fler nivåer som drabbas desto gravare är språkstörningen (Bishop, 2008).

Den enda kända orsaksfaktorn till språkstörning är ärftlighet. Mellan 30 och 40 procent av barn med språkstörning har en nära släkting som har eller har haft en språkstörning. (Nettelblatt, Samuelsson, Sahlén & Ors, 2008). Ofta rör det sig om syskon, föräldrar och/eller mor- och farföräldrar som har haft problem med avvikande språkutveckling, läs- och skrivsvårigheter och/eller problem med social interaktion, det vill säga pragmatiska svårigheter (Kalnak, 2014). Många barn med språkstörning normaliseras så småningom, men för somliga är språkstörningen persisterande in i vuxen ålder. När vuxna har kvarstående problem brukar det ofta vara den pragmatiska språkförmågan som är drabbad (Bishop, 2008).

2.3. Pragmatisk förmåga

Perkins (2011) menar att det inte finns en entydig definition av pragmatik då forskare inkluderar eller exkluderar kommunikation utanför de formella delarna av språket, beroende på disciplin. Inom logopedisk klinisk verksamhet och forskning inbegriper begreppet pragmatik språkets användning i samspel med andra i bestämda situationer (Nettelblatt, 2013). Denna språkliga förmåga förutsätter ett samspel med en samtalspartner där icke-verbal kommunikation, så som blickbeteende, gester och mimik ingår. Pragmatisk förståelse innebär att kunna integrera sats- och ordförståelse med den omgivande kontexten och att kunna förstå en annans persons avsikter med ett visst yttrande (Bishop, 2008). Pragmatik är således något som sker *mellan* individer och kan beskrivas som en social känslighet för andra människors interaktion. I vissa sammanhang brukar detta beskrivas som social kompetens (Nettelblatt, 2013).

En viktig del i pragmatisk förmåga är att kunna ta andras perspektiv, även kallad inlevelseförmåga eller *theory of mind*. Denna förmåga kan delas upp i flera komponenter, bland annat att kunna leva sig in i andras känslor, vilket är grunden för medkänsla och empati. För att fungera i sociala sammanhang krävs även emotionell kompetens, det vill säga förmågan att kunna utvärdera och reglera sina känslomässiga reaktioner i olika situationer. För att på ett adekvat sätt kunna reglera sina känslor och förstå andras känslor har den språkliga förmågan en stor betydelse (Passer & Smith, 2007).

2.3.1. Pragmatiska svårigheter

Enligt Bishop (2008) innebär pragmatiska svårigheter problem att använda språket på ett lämpligt sätt i en viss kontext. Hon menar vidare att en person som har svårt att föreställa sig vad andra människor tänker, att anpassa sitt språk och budskap beroende på mottagaren, att läsa av kroppsspråk och att lära sig den rådande kulturens normer skulle ha svårt att förstå människor trots att de förstår den språkliga utsagan.

Pragmatiska svårigheter är ofta svåra att identifiera då de framförallt märks i belastade situationer, som till exempel att förstå sammanhängande tal i en grupp. Pragmatiska svårigheter kan ta sig uttryck som svårigheter att följa samtalsämnet, att avbryta den som pratar, att inte förstå eller misstolka det som sägs och/eller att inte kunna upprätthålla ett adekvat blickbeteende (Nettelbladt, 2013). Adams, Baxendale, Lloyd & Aldred, (2005) menar att det är svårt att forska kring pragmatiska svårigheter. De förespråkar att svårigheterna bör ses som en samverkan mellan effekter av språkliga, kognitiva och sociala faktorer inom individen.

Perkins (2011) skiljer mellan primära och sekundära pragmatiska svårigheter. Vid primära pragmatiska svårigheter är de språkliga förmågorna fungerande, men nedsatta kognitiva förmågor påverkar interaktionen med andra. Detta sker till exempel vid nedsatt inlevelseförmåga, minnessvårigheter, nedsatta exekutiva funktioner samt vid affekt eller liten omvärldskunskap. De sekundära pragmatiska svårigheterna innebär att samspelet med andra påverkas negativt på grund av nedsatt språklig och/eller auditiv förmåga. Pragmatiska svårigheter är vanligt förekommande bland barn och vuxna med neuropsykiatriska diagnoser, språkliga nedsättningar samt förvärvade hjärnskador. Togher, McDonald och Code (1999) beskriver att kommunikativa svårigheter till följd av en traumatisk hjärnskada varierar men vanligtvis brukar resultera i irrelevanta yttranden, oförmåga att hålla inne med olämpliga yttranden, ordmobiliseringsproblem samt svårighet att samordna ord och satser.

2.3.2. Pragmatiska svårigheter i en ny kultur

Inom varje kultur finns en övergripande kommunikativ stil som fungerar normativt för språkanvändarna. Att befinna sig i ett land som inte tillhör den egna kulturen kan ge upphov till kommunikativa svårigheter på olika nivåer. Kroppsspråk, ögonkontakt, röststyrka och sociala samtalsregler är specifika för den kultur vi lever i. Om en interkulturell kommunikation ska fungera måste hänsyn tas till skillnader i kommunikationsstil (Nilsson & Waldemarsson, 2007). Missförstånd sker hela tiden i möten mellan människor, oberoende av kultur. Dessa missförstånd kan oftast redas ut och har således liten påverkan på det dagliga livet. Det finns dock situationer, till exempel i rättsliga sammanhang, där missförstånd kan ha en betydande påverkan för en individs leverne.

Haviland (2003) beskriver att det västerländska rättssystemet anser sig behandla alla personer lika, oberoende av kulturellt ursprung. Detta grundar sig i en ideologi som säger att dominerande kulturens språk och kommunikation är neutral och allmängiltig. I detta sammanhang framstår oförmågan att tala det dominerande språket som ett individuellt tillkortakommande i rättsliga sammanhang. Att använda tolk vid rättegångar eller förhör kan vara problematiskt då riktigheten i tolkningar kan variera beroende på tolkens situationsförståelse. Skillnader i språkets uppbyggnad kan göra att tolken ger en felaktig bild av vad som sägs, vilket kan medföra felaktiga rättsliga påföljder (Lee, 2009).

Maryns (2007) fann i sin undersökning av flyktingars asylintervjuer att oklarheter, missförstånd och avbrott i kommunikationen ofta tolkades, av intervjuaren, som oärlighet och/eller undvikanden. Tolkningarna blev desamma både vid användning av tolk som vid interaktion på engelska, vilket varken var intervjuarens eller de asylsökandes modersmål.

Baserat på ovanstående resultat finns en reell risk att individer med pragmatiska svårigheter, oberoende av kulturell tillhörighet, kan uppleva ett utanförskap och bli missgynnade i rättsliga sammanhang. Detta uppmärksammas framförallt hos personer med pragmatiska svårigheter och ADHD. Det finns både svensk och internationell forskning som indikerar att personer med ADHD är överrepresenterade på anstalter (Fazel, Doll & Långström, 2008; Lindefors, 2006).

2.4. ADHD

En metaanalys av 25 studier med ungdomsbrottslingar visade att prevalensen av ADHD, *Attention Deficit Hyperactivity Disorder*, var 18 procent bland kvinnliga ungdomsbrottslingar och 12 procent bland manliga ungdomsbrottslingar, vilket är högre än bland normalpopulationen (Fazel et al., 2008).

Eftersom ADHD-diagnosen innefattar språkliga svårigheter är det av intresse för denna studie att diskutera utmärkande kommunikativa drag hos personer med ADHD. Nedsatt koncentrationsförmåga, bristande uppmärksamhet och aktivitetskontroll samt psykisk instabilitet är vanliga symptom vid ADHD (Kriminalvården, 2010). Komorbida tillstånd är vanliga och visar sig ofta i ytterligare beteendemässiga och språkliga svårigheter. De språkliga svårigheterna utmärks nästan uteslutande av pragmatiska svårigheter. Det finns även en stor psykiatrisk samsjuklighet mellan ADHD och framförallt manodepressiva tillstånd, ångestsyndrom och läkemedels- och/eller alkoholmissbruk (Lindefors, 2006).

2.4.1. ADHD, kriminalitet och språkliga svårigheter

Nils Lindefors, professor i psykiatri vid Institutionen för klinisk neurovetenskap, Karolinska institutet, har i samarbete med Kriminalvården genomfört en omfattande studie vid Norrtäljeanstalten för att undersöka ett eventuellt samband mellan ADHD och kriminalitet. Resultat av forskningsprojektet visar att ADHD i barndomen ökar risken fyra till nio gånger att senare i livet begå brott som leder till fängelsepåföljd. Lindefors betonar att det är en undergrupp av personer med ADHD som har förhöjd risk att begå kriminella handlingar, nämligen de som utvecklat tilläggsproblematik i form av trottsyndrom, uppförandestörning och antisocial personlighetsstörning (Lindefors, 2006).

Både språkstörning och ADHD är vanligare hos pojkar än flickor (Barkley, 1997). Det diskuteras huruvida det föreligger en biologisk skillnad mellan könen som gör pojkar mer sårbara för att utveckla dessa problem, eller om pojkar utreds och diagnostiseras oftare än flickor av andra anledningar. Till exempel diskuteras att en anledning till att färre flickor med ADHD upptäcks kan vara att de symptom flickorna uppvisar inte stämmer med den allmänna uppfattningen om hur barn med ADHD beter sig (SBU, 2005).

2.5. Kön och genus

I varje tid och samhälle finns förväntningar på hur människor ska se ut, bete sig, uttrycka sig och kommunicera. Dessa föreställningar är ofta generaliserande och upprätthåller stereotypa bilder av exempelvis vad som är kvinnligt och manligt. Mycket av forskningen om kvinnligt och manligt språkbruk handlar om att försöka förklara skillnaderna mellan hur kvinnor och män använder språket. Norrby och Håkansson (2010) beskriver *den nya bristhypotesen*, där man syftar på kvinnan som den verbalt överlägsna kommunikátören, både beträffande att tala och att lyssna. Att tala om skillnader mellan kvinnor och män oberoende av klass och kultur är mer eller mindre omöjligt, eftersom dessa aspekter spelar in och samverkar i skapandet och upprätthållandet av stereotypa föreställningar om skillnader mellan människor.

2.5.1. Kön- och genusaspekter, kriminalitet och språkliga svårigheter

Färre kvinnor än män misstänks och döms för brott. En anledning kan vara att stereotypa könsroller leder till att färre kvinnor än män uppvisar beteenden som anses vara brottsliga. För kvinnor står brottsligt beteende i motsättning till kvinnlighet, medan det för män i många fall kan ha en förstärkande effekt på manligheten (Brottsförebyggande rådet, 2008).

Missbruksproblematik, samt ADHD och komorbida sjukdomstillstånd, är hög bland samtliga klienter. Kvinnor med ADHD uppvisar dessutom oftare än män depression och ångest (Rucklidge & Tannock, 2001). Flickor och unga kvinnor konfronteras även med könsspecifika problem, bland annat sexuellt utnyttjande, misshandel i nära relation, tonårsgravitet och risk att stå som ensamstående småbarnsförälder, samt könsdiskriminering inom både skola och på arbetsmarknaden (Bloom & Covington, 2001; Passer & Smith, 2007). Kvinnliga klienter på anstalt har ofta pragmatiska svårigheter som framförallt visar sig genom att de har svårt att lyssna, att invänta sin tur i samtal samt att initiera och upprätthålla samtal. Sanger et al. (2000) diskuterar kriminellt belastade unga kvinnors pragmatiska förmågor. De menar att många av kvinnorna i deras studie var medvetna om reglerna som krävs för att kunna delta i ett samtal, men hade trots detta svårt att spontant demonstrera dessa pragmatiska förmågor.

Både det faktum att kvinnliga klienter är en minoritet inom Kriminalvården samt en mångfasetterad bakgrundsproblematik leder till att det är svårt att tala om orsakssammanhang gällande kvinnliga klienters språkliga svårigheter. Det samma gäller för klienter med annat modersmål som kan ha bristande kunskaper i svenska men även, till följd av kulturella skillnader, ett annorlunda språkbruk än det som är norm i Sverige.

2.6. Annat modersmål

Ungefär en femtedel av Sveriges invånare räknas enligt Statistiska centralbyrån som *personer med utländsk bakgrund*, baserat på kriterierna att man är född utrikes eller inrikes med två utrikesfödda föräldrar. Personer med endast en förälder född utrikes anses ha en svensk bakgrund (Statistiska centralbyrån). Det talas idag närmre 200 språk i Sverige och många människor i Sverige har vuxit upp med ett annat modersmål än svenska (Språkrådet för Svenska institutet). De flesta barn i världen växer upp med mer än ett språk och använder olika språk i olika situationer. Flerspråkiga individer har således något olikartade ordförråd i de språk de behärskar (Grosjean, 1989). Många flerspråkiga medborgare i Sverige växer upp i områden där även omgivningen är flerspråkig (Dahl, 2000). En förutsättning för att utveckla ett språk korrekt är att få tillräcklig exponering av språket. Man har funnit ett direkt samband mellan hur bra man behärskar ett språk grammatiskt och hur mycket man exponerats för språket (Paradis, 2010).

2.6.1. Språklig socialisation och kulturella skillnader

Den språkliga påverkan från omgivningen för barn som ska tillägna sig ett nytt språk och ett språkligt beteende kallas *språklig socialisation*. Språklig socialisation skiljer sig mellan olika kulturer och skillnaderna i hur man ser på språk och användandet av språket i förhållande till små barn är stor (van Kleeck, 1994). Inom forskningen har man urskilt två huvudvarianter av språklig socialisation; att barn antingen *uppfostras språkligt* eller *växer upp språkligt*. Att *uppfostras språkligt* innebär att vuxna från början ser barnet som fullvärdig kommunikationspartner och underlättar barnets kommunikation med omvärlden genom ett barnanpassat språk. Vuxna lär också ut normer för språkligt beteende genom interaktioner riktade direkt till barnen, tvåpartsinteraktion (Heath, 1989). En sådan språklig socialisation är vanlig främst inom västerländsk medelklass. Barn som istället *växer upp språkligt* förväntas lära sig språk och olika normer för hur språk används genom att själva observera och lyssna till omgivningen. Den tidiga språkliga socialisationen sker främst genom äldre barn. I dessa kulturer är det inte vanligt att locka barnen till att utvidga sitt språk genom att ställa frågor och diskutera det som barnen berättar, tvärtom kan det ses som oförskämt av barnet att försöka interagera spontant med en vuxen, då barnet inte ses som en likvärdig konversationspartner (Heath, 1983; van Kleeck, 1994).

2.7. Kriminalvården

Kriminalvården är en del av rättsväsendet vars viktigaste uppdrag är att verkställa straff och minska återfall i brott (Kriminalvården, a) I Kriminalvårdens kartläggning av bakgrundsfaktorer hos Kriminalvårdens klienter uppmärksammas att dessa ofta har haft en svag koppling till det omgivande samhället före dömd påföljd. Det ses märkbara skillnader på flera välfärdsområden, där klienterna till skillnad från övrig svensk befolkning har en betydligt lägre utbildningsnivå och lägre anknytning till arbetsmarknaden. Både den psykiska och fysiska hälsan verkar påverkad hos klienter, där ett högre ohälsotal och missbruksproblem uppmärksammas i större omfattning än hos normalpopulationen. Enligt Kriminalvårdens klassifikation har totalt 70 procent av anstaltsklienterna någon form av missbruk (Kriminalvården, 2014a).

2.7.1. Kvinnliga klienter på anstalt

Kvinnliga klienter är en minoritet på anstalter i Sverige. Urvalet i Kriminalvårdens klientkartläggning inom anstalt består av 885 klienter varav 62 är kvinnor (motsvarande 7 procent). I Sverige finns idag sex olika anstalter för kvinnor där personalen är utbildad för att kunna möta dömda kvinnors särskilda behov (Kriminalvården, b). Enligt avsnittet *Kvinnor i Kriminalvården* i Kriminalvårdens klientkartläggning uppges 67 procent av de 677 granskade kvinnliga klienterna ha någon form av missbruk. Bland kvinnor är cirka 15 procent utländska medborgare och behovet av tolk ligger på cirka 7 procent (Kriminalvården, 2014a).

2.7.2. Klienter med annat modersmål på anstalt

Andel utländska medborgare inom Kriminalvården uppges vara 29 procent varav 14 procent har medborgarskap i ett land utanför Europa, eller är statslösa. Uppemot en tredjedel av anstaltsklienter saknar fast postadress eller är skrivna i utlandet och cirka 6 procent har en dom med utvisning. 10 procent av de som blivit dömda till fängelse bedöms av Kriminalvården att ha en icke-godtagbar svenska och 5 procent talar språket hjälpligt. 13 procent uppges vara i behov av tolk (Kriminalvården, 2014a).

2.7.3. Rehabiliterande insatser

Kriminalvårdens uppdrag är, utöver att verkställa straff, att hjälpa klienterna att inte återfalla i kriminalitet och drogmissbruk. En verkställighetsplan görs delvis för att kunna individanpassa den behandling som är bäst lämpad för varje enskild klient. Kriminalvårdens vision "Bättre ut" vilar på värdegrunden att klientens tid i Kriminalvården ska innebära en positiv skillnad (Kriminalvården, 2007a). Det har visats i undersökningar att både behandlingsprogram och utbildning ökar chanserna för klienter att återinträda i samhället till en vardag utan kriminalitet och droger och därför ingår både *behandlingsprogram* och *utbildning* i rehabiliterande insatser (Kriminalvården, b).

2.7.4. Behandlingsprogram på anstalt

Samtliga behandlingsprogram som bedrivs inom Kriminalvården bygger på KBT, *Kognitiv beteendeterapi*, och innebär oftast gruppssessioner även om individuell behandling förekommer (Kriminalvården, 2014b). Kognitiv beteendeterapi utgår från social inlärningsteori och handlar om hur människan lär sig och påverkas av sin omgivning. Grunden i kognitiv terapi är att de tankar man har påverkar hur man mår och vad man gör. Under behandlingens gång tittar man på hur tidigare inlärning kan ha bidragit till problemen och hur man kan lära sig sätt som fungerar bättre. Det är viktigt att skapa en nära kontakt mellan behandlare och klient, i den kontakten krävs tillit och trygghet för att kunna möjliggöra en förändring (Passer & Smith, 2007). Under behandlingsprogrammet tränas olika förmågor med hjälp av samtal, övningar, rollspel och hemuppgifter (Kriminalvården, 2014b).

Kriminalvården har *ackrediterade behandlingsprogram* för kriminalitet, våld, partnervåld, sexualbrott samt missbruk och beroende. Med ackreditering menas att programmen har en

vetenskaplig grund och att det finns stöd i forskningen för att programmen minskar risken för återfall i brott och missbruk (Kriminalvården, 2007b). Syftet med de olika behandlingsprogrammen är att förhindra återfall i brott genom att ge klienten nya kunskaper, färdigheter och insikter. För att kunna genomföra ett behandlingsprogram är det dessutom viktigt att klienten själv är motiverad och vill ändra sin livsstil. Under 2013 användes tretton behandlingsprogram på anstalt. Bland de som fullföljt ett behandlingsprogram minskade risken för återfall i brott med mellan 8 och 30 procent. Nedan följer två exempel på behandlingsprogram med extra relevans för studien.

Vinn - Ett behandlingsprogram speciellt utformat för att hjälpa kvinnor göra bättre val som ökar deras livskvalitet. Kvinnorna får verktyg för att kunna tolka budskap, lära sig att ge och ta konstruktiv kritik, sätta ord på tankar och känslor knutna till sorg, smärta och skuld. De får även lära sig att stå emot grupstryck om droger och sex.

Tolvstegsprogrammet - Ett alkohol- och narkotikaprogram ursprungligen från AA, *Anonyma alkoholister*. Deltagarna och programledarna arbetar med ämnen som vad som utlöser ett beroende, skuld och skam, tankemönster och relationer. Det finns ett stort fokus på gruppdynamik och stöttning av andra deltagare (Kriminalvården 2014b).

2.7.5. Utbildning på anstalt

Många klienter saknar fullständiga betyg och då framförallt från gymnasiet. Under tiden på anstalt får många möjlighet till att studera, vilket innebär en större chans att få arbete när de lämnar Kriminalvården (Kriminalvården, b). Kursutbudet varierar och beror till stor del på anstalt och lärares ämnesbehörighet. På anstalt finns möjligt att läsa SFI *Svenska för Invandrare* för klienter med annat modersmål än svenska. SFI syftar till att utveckla ett funktionellt andraspråk. Varje individs behov och förutsättningar ses som utgångspunkt för undervisningen och fokus läggs främst på kommunikativa språkfärdigheter samt, vid behov, läs- och skrivinläring (Skolverket, 2014). I undervisningen är det viktigt att ta hänsyn till att alla har med sig olika föreställningar om skrift och läsning från respektive kultur och därav även olika förutsättningar för både läs- och skrivinläring (Heath, 1982; Naucleur 2004).

Skolinspektionen genomförde 2012 en omfattande granskning av vuxenutbildningarna på svenska anstalter genom att intervjua klienter och personal inom Kriminalvården. De poängterar att det är viktigt att inläringssvårigheter kartläggs och att lärare har kompetens att bemöta dessa svårigheter samt hur de kompensatoriska hjälpmedel som finns ska användas. I granskningen framkommer att många lärare upplever att de inte har tillräcklig specialpedagogisk kompetens för att kunna ge klienter i behov av särskilt stöd en god undervisning. Vid Skolinspektionens besök på anstalter fanns tillgång till alternativa verktyg eller anpassade läromedel men dessa användes mycket sällan. Klienterna och lärarna som deltog i undersökningen uppgav att distanskurserna inom SFI, *Svenska för invandrare*, och matematik var svåra. Både lärare och klienter uttryckte även en önskan om att utveckla formerna för distanskommunikation med till exempel webbkamera eller videolänk för att kunna använda illustrationer och skisser vid genomgångar. Kriminalvårdens säkerhetssystem tillåter dock inte denna typ av distanskommunikation. Granskningen visar även att det inte sker någon uppföljning eller utvärdering av de insatser som ges till klienter som har svårigheter med utbildningen. Skolinspektionen uppger vidare att individanpassning av undervisning blir svår, då det finns en låg variation beträffande läromedel samt ett litet utbud av medieburet kursmaterial. I en studie från år 2005 framkommer att unga klienter presterade

bättre om de mötte lärare som presenterade innehållet muntligt och då de själva gavs möjligheten att presentera sina kunskaper muntligt (Sheridan & Steel-Dadzie, 2005). Skolinspektionens granskning mynnar dock ut i att Kriminalvården har goda förutsättningar för bra undervisning på svenska anstalter (Skolinspektionen, 2012).

3. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Studiens syfte är att undersöka om det finns ett behov av logopedisk kompetens inom Kriminalvården angående rehabilitering och kommunikation för kvinnliga klienter och klienter med annat modersmål. Enspråkiga, svensktalande klienters språkliga svårigheter avhandlas i uppsatsen "Behov av logopedisk kompetens för enspråkiga svensktalande klienter inom Kriminalvården" (Brorsson Feustel & Jakobsson, 2015).

Frågeställningar:

- Vilka rehabiliterade insatser finns på anstalter och hur ser dessa ut med tanke på språkliga och kommunikativa aspekter?
- Vilken hjälp och möjlighet till kommunikation får klienter med annat modersmål på anstalter?
- Har kvinnliga klienter språkliga svårigheter, i så fall hur yttrar sig dessa?
- Hur ser rehabiliterande insatser ut för kvinnliga klienter? Skiljer de sig från rehabiliterande insatser för manliga klienter?

4. METOD

4.1. Metodens teoretiska bakgrund

För att kunna kartlägga personalens och de före detta klienternas erfarenhet av behandlingsprogram och språkliga svårigheter har intervjuer valts som grund för denna studie. Intervjuer är lämpliga för data som är beskrivande och som inte kan kvantifieras. En sådan forskningsstrategi är induktiv och explorativ och används med fördel när subjektiva erfarenheter och synsätt ska beskrivas. Istället för att styras av en hypotes eller på förhand givna föreställningar låter en kvalitativ metod begrepp och teoretiska formuleringar till största del bli en följd av de data som samlas in.

För att analysera det insamlade materialet valdes metoden *tematisk analys*. Detta innebär att det insamlade materialet läses igenom och delas upp i teman och aspekter av teman. Uppdelningen görs efter att samtliga uppsatsförfattare var för sig har kodat materialet och funnit olika teman och begrepp. Därefter diskuteras och analyseras de olika temana, utifrån de frågeställningar som finns. Denna metod lämpar sig väl för områden som inte är väl utforskade och när en stor mängd data ska analyseras och presenteras (Braun & Clarke, 2006).

4.2. Deltagare

17 personer, nio män och åtta kvinnor deltog i studien. Fyra av dessa var före detta klienter och intervjuades för att få en inblick i hur de upplevt sin tid på anstalt, samtliga av de fyra var

medlemmar i föreningen KRIS, *Kriminellas revansch i samhället*. Fyra deltagare var psykologer och arbetade på anstalt eller i nära kontakt med klienterna, två av psykologerna arbetade inte direkt med klienterna men hade kunskap i ämnet. Fem deltagare var lärare som arbetar eller hade arbetat på anstalt. En deltagare arbetade som präst inom Kriminalvården och hade även arbetat med personer med missbruk. Tre deltagare arbetade som programledare för behandlingsprogram på anstalt.

- 4 före detta klienter
- 2 psykologer som arbetar på anstalt
- 2 psykologer med kunskap om språkliga svårigheter och kriminalitet
- 5 lärare
- 1 präst
- 3 programledare

I denna studie har författarna intervjuat människor med olika perspektiv och erfarenheter. Spridningen bland intervjupersonerna var stor med avseende på geografisk spridning, ålder, utbildning och erfarenhet av kriminalitet och kriminalvård. I studien benämns de intagna klienterna som har ett annat förstaspråk än svenska och talar bristande eller ingen svenska som *klienter med annat modersmål*. Variationen i denna grupp var stor gällande språklig kompetens och de deltagare som intervjuats har inte haft möjlighet att beskriva den språkliga kompetensen ingående. Av den anledningen kommer klienter med annat modersmål att delas upp i två grupper under resultat- och diskussionsdel; de som inte kan någon svenska alls och de med bristfällig svenska. De klienter med annat modersmål som behärskar svenskan till fullo har varit svåra att skilja från enspråkiga, svensktalande klienter. Därför kommer dessa inte att ingå i analysen av klienter med annat modersmål.

4.3. Procedur

4.3.1. Rekrytering av deltagare

Deltagarna rekryterades inledningsvis genom bekanta till uppsatsskrivarna och handledarna. Under processens gång tillkom, genom intervjupersonerna, nya infallsvinklar och nya kontakter. I ett tidigt skede kontaktades Kriminalvården och informerades om studien och därigenom skapades kontakt med lärare inom Kriminalvården. Även Svenska kyrkan kontaktades vilka förmedlade kontakten med prästen. Efter mailkontakt med KRIS gavs möjligheten att intervjua före detta klienter.

4.3.2. Intervjuer

Då skillnaderna mellan deltagarna var stora användes ostrukturerade intervjuer med några få, öppna frågor för att skapa ett öppet klimat och främja berättandet. Intervjuerna gjordes gemensamt med en annan studie där fokus ligger på språkliga svårigheter bland klienter inom Kriminalvården. Frågorna har berört deltagarnas syn på språkliga svårigheter bland klienter, kvinnliga klienter, flerspråkiga klienter samt missbruk och intervjupersonernas erfarenhet av dessa. Då deltagarna hade olika kopplingar till Kriminalvården användes olika intervjuguider, samtliga intervjuguider innehöll dock likartade frågeställningar.

Intervjuerna genomfördes mellan februari och april 2015 och tog ca 60 till 120 min, gruppintervjuerna tog något längre tid. Intervjuerna ägde rum på institutionen för logopedi i Lund eller där intervjupersonerna hade möjlighet att träffas. Vissa intervjuer gjordes på anstalter runt om i Sverige. Intervjupersonerna fick i början ett informationsbrev med kort genomgång av studien och studiens syfte (se bilaga 2). Efter avslutad intervju fick deltagarna en skriftlig information med författarnas kontaktuppgifter om framtida frågor skulle uppstå (se bilaga 3). Deltagarna fick även lämna sitt samtycke för deltagande i studien (se bilaga 4). Alla intervjuer spelades in och transkriberades. Vid ljudupptagningen under samtliga intervjuer användes en iPad med app för inspelning.

4.4. Transkription och analys

Samtliga intervjuer transkriberades ortografiskt i sin helhet där namn och orter benämndes som "XX" i transkriptionen. Det transkriberade materialet skrevs ut och uppsatsförfattarna läste igenom och kodade enskilda uttalanden utifrån teman (Braun & Clarke, 2006). Dessa teman valdes ut med tanke på frågeställningarna, men även med relevans för helhetsbilden i studien.

4.5. Etiska överväganden

När deltagarna valt att medverka i studien skickades ett informationsbrev ut. I detta beskrevs studiens syfte samt att medverkan var frivillig och kunde avbrytas när som helst under studiens gång. Deltagarna fick även fylla i en samtyckesblankett där de godkände att intervjun spelades in och att det inspelade materialet fick användas i uppsatsen.

Under arbetets gång har deltagarnas identiteter behandlats med konfidentialitet då transkriptionerna har avidentifierat personer, orter, arbetsplatser och anstalter. Vissa detaljer i citaten som redovisas har ändrats för att förhindra igenkänning. Den iPad som bevarat inspelningarna har, under studiens gång, inte varit uppkopplad till internet. Studien har godkänts av den Etiska kommittén vid Avdelningen för logopedi, foniatri och audiologi, Institutionen för Kliniska Vetenskaper Lund, Lunds Universitet.

5. RESULTAT

Under den tematiska analysen framkommer fyra teman med relevans för studiens frågeställningar; *behandlingsprogram*, *undervisning*, *kvinnor* och *annat modersmål*. Dessa presenteras nedan tillsammans med utvalda citat, där varje deltagare representeras av ett nummer. Sist kommer även tre andra teman att beröras kort då de är intressanta för frågeställningarna, dessa är *identitet*, *missbruk* samt *inställning till logopedier inom Kriminalvården*. Många teman överlappar, till exempel kvinnor med annat modersmål eller utbildning för klienter med annat modersmål. Aspekter av temana har då presenterats i underrubriker. Då samtliga teman i grunden handlar om språkliga svårigheter presenteras inledningsvis ett urval av svar på frågan "Vad är språkliga svårigheter för Dig?"

"Det är ju en kodd av saker, där är ju hela avsaknaden av språk därför att jag inte har svenska överhuvudtaget, för att jag inte har svenska som förstaspråk, för att jag har svenska

som förstaspråk men det innebär inte att jag har gått tillräckligt mycket i skolan så att jag kan tillgodogöra mig det.” (lärare 5)

”Ja, språksvaga är naturligtvis om du har ett språkligt handikapp, om svenska är ditt andra modersmål, för det tredje om du har misslyckats hela tiden.” (lärare 1)

“Det är så brett, dels så är det är ju andraspråks eleverna som har, just därför att det är ett andraspråk och många av dom har dessutom ganska dålig skolunderbyggnad från hemlandet så kanske förstaspråket är ganska så, inte så väl utvecklat. Sen utav dom som har svenskan som förstaspråk så, det är mycket samma sak där, att man kanske inte alltid har ett så väl utvecklat språk på grund av bristande skolgång, uppväxtmiljön, att man kanske har rört sig i sociala sammanhang där, ja torftigt språk låter så fult att säga, men det är nog det jag menar.” (lärare 4)

5.1. Tema 1 – Behandlingsprogram

Under intervjuerna ställdes frågor om behandlingsprogrammen som används av Kriminalvården. Nedan följer svaren som beskriver programmets uppbyggnad och avsedda verkan, samt de svårigheter deltagarna upplever i behandlingssituationer. Intervjusvaren nedan avser behandlingsprogram för klienter som anses behärska svenska.

Utbudet av behandlingsprogram beror på anstalt, återfallsrisk hos klienten samt vilken typ av brott som klienten dömts för. En psykolog beskriver att grunden i behandlingsprogrammen utgörs av uppgifter efter en narrativ psykologi, KBT och i viss mån psykodynamisk anknytning. Hen beskriver programmets utformning med att *“det är olika, hur grupperna ser ut, det kan vara slutna grupp och sådär. Syftet där är ju också mycket reflektion egentligen, att börja reflektera överhuvudtaget. Att reflektera och ta perspektiv...”* (psykolog 2)

De tillfrågade programledarna och psykologerna som leder behandlingsprogrammen uppger att dessa fungerar bra. Vidare menar de att de märker en skillnad hos klienterna både under och efter genomgången behandlingsprogram. Några beskriver det som att de kan se en förändring, som märks på att reflektionsförmågan ökar, man kan skratta i gruppen, klienterna börjar uppmuntra varandra, ställa frågor och får en ökad självkänsla. En psykolog beskriver att *“det finns de som har väldigt mycket motstånd och som sedan inte möter med lika mycket motstånd utan blir lite tysta, då har nånting hänt. Då ser vi en förändring och det kan man också mäta/.../man ser att de tänker, det är inte pang ut.”* (psykolog 2)

Samtliga av de intervjuade före detta klienterna har genomgått något eller några behandlingsprogram. Åsikterna är spridda huruvida programmen skapar en kognitiv förändring. En före detta klient beskriver att *“problemet med dom här andra programmen, förutom tolvsteg alltså, det är ju att man går inte på djupet, man får inte göra någon inre resa själv liksom och då blir det ju, då känner man inte att man äger problemet utan då är det bara nån som står och rabblar nånting. Då går det in här och ut där och så sitter man och tänker på nånting annat.”* (före detta klient 1)

En psykolog som arbetar med kriminellt belastade ungdomar beskriver att det finns många olika faktorer att ta hänsyn till under behandling. Psykologen menar, precis som den före detta klienten, att *“alla dom här [behandlingsprogrammen] syftar ju till att dom kriminella så att säga ska lära sig att kontrollera sitt beteende på nått sätt, eller sin aggressivitet och jag tror*

inte att det ger särskilt mycket alltså /.../ jag tror ofta att man inte träffar riktigt rätt i vad som egentligen är problemet.” (psykolog 1)

Samma psykolog berättar vidare att språkets betydelse ofta underskattas då det är det internaliserade språket, förmågan att resonera med sig själv och kring konsekvenser av sitt handlande, som ofta brister. Hen menar att *“det måste ju innebära att man får dålig impulskontroll, att man liksom ger upp och inte hinner med och formulera med det här internaliserade språket och då blir det ju så att man går på impulser istället./.../det är ju naturligtvis en klar riskfaktor för att hamna väldigt snett.” (psykolog 1)*

Under behandlingsprogrammen har programledare och psykologer erfarenheter av missförstånd och också svårigheter att få med sig klienterna i resonemang och diskussioner. En psykolog beskriver hur ett missförstånd en gång uppkom under en gruppbehandling då en klient inför gruppen berättade att *“så var det om självkänslan, den var som en bil som det blir rost på./.../då måste man mecka med den så att den blir bra igen. I samma grupp är det då en klient som berättade att han hade en kompis som har en sån bil.” (psykolog 3)*

Samtliga deltagare som arbetar inom Kriminalvården är överens om att klienterna ibland har svårt att förstå samma ord i olika sammanhang och framförallt svårt med instruktioner. En programledare berättar att i övningar som går ut på att ta andras perspektiv har klienterna ofta svårt för det, vilket ger upphov till intensiva diskussioner. En psykolog förklarar att *“man skulle haft mer tid eller mer kunskap för att kunna anpassa visst material för ibland är vissa övningar, de är ganska komplicerade faktiskt, ganska mycket text och inte så lätt ibland. Ibland måste man själv läsa den några gånger /.../ det skulle vara bra med lite mera tips hur man kan anpassa materialet, det vet inte jag. Fler tavlor? Skriva mera? Skriva mindre?” (psykolog 3)*

Det framgår att många av intervjudeltagarna tycker att det kan vara problematiskt att anpassa gruppbehandling så att den passar varje individ. En psykolog menar att det är *“svårare med det här om de har autistiska drag och så, det konkreta i språket och så. Men då har vi ett visst urval så vi kan anpassa gruppen. Det kan inte vara en alltför svår individ som kommer in för då blir det ingen bra gruppprocess.” (psykolog 2)*

En programledare berättar att samtliga behandlingsprogram är uppbyggda kring samtal, både enskilt och i grupp, samt en del skrivande beroende på behandlingsprogram. Gällande hjälpmedel i behandlingssituationer används framförallt skrivtavlor där programledare eller klienter får skriva. En psykolog berättar att *“nu har vi TV till exempel men den är inte inkopplad men skulle vi kunna använda mer av den? Bilder och musik eller? För det är mycket samtal och mycket att vi skriver och att de ska skriva (enligt manualerna) men vi struntar i det i många fall och de behöver inte skriva. Det blir ett motstånd till det.” (psykolog 3)*

En psykolog lyfter att det inom Kriminalvården finns tid till terapi och tid till anpassningar. En programledare berättar även att det är möjligt för de klienter som har svårt att sitta still att ställa sig upp och röra på sig, så länge de är med i samtalet. Programledaren berättar även att det finns hjälpmedel inom Kriminalvården för klienter med ADHD.

Behandlingsprogram för kvinnliga klienter och möjlighet till behandlingsprogram för de klienter med annat modersmål, som talar bristfällig svenska eller ingen svenska alls presenteras i Tema 3 – *Kvinnor* samt Tema 4 – *Annat modersmål*.

5.2. Tema 2 – Undervisning

Nedan följer intervju svar gällande undervisning för de klienter som anses behärska svenska.

I intervjuerna framgår att all undervisning på anstalt sker individuellt. Klienterna kan börja när som helst under terminen och sitter ofta i grupp men arbetar enligt en individuell plan. Vuxenutbildningen på anstalt regleras enligt samma styrdokument som för Komvux utefter skollagen och nya läroplanen. En lärare uppger att Kriminalvården blivit bättre på att prioritera de som verkligen vill studera och de som har ofullständiga betyg som behöver kompletteras. Det är lärarna som bestämmer vem som ska få studera. En lärare berättar om kriterierna att *“där har vi dom riktlinjerna som finns i läroplanen och det är ju att man ska ha förmåga att tillgodogöra sig kursen, så det finns inget att du måste ha betyg i det här utan det är vad läraren bedömer, om det är möjligt att liksom genomföra kursen. Så det är förmågan att både uttrycka sig och tillägna sig informationen och där får man nog göra en bedömning från fall till fall.”* (lärare 4)

På anstalt finns tillgång till både lokala lärare och tillgång till distanskurser. Vissa lärare är lärare både på egna anstalten och gentemot andra anstalter på distans. När det gäller de mindre grupperna är åsikterna spridda huruvida det är positivt eller inte. En lärare beskriver att *“dom som har språkproblem och som inte kan läsa och skriva, dom försöker vi lägga i lite mindre grupper, så dom kan vara sex-sju stycken, och det är inte bara dom utan det kan även vara om man har grav ADHD eller Aspergers, kan också behöva extra stöd, så vi försöker att skapa lite lugna grupper också. Vi har ganska stora möjligheter att schemalägga utifrån behov, vilket är fantastiskt bra.”* (lärare 3)

En annan lärare är också positiv till de mindre undervisningsgrupperna för *“då är det ju så lätt för mig att snabbt se att det här funkar inte, skit i det, vi struntar i den här boken, vi tar den här istället eller jag har en skiva, du kan få lyssna på texten. Man har tid att testa sig fram.”* (lärare 4)

En lärare uppger att många vill studera och att de som väljer att inte studera ofta har en kort verkställighet, att de redan har en färdig gymnasieutbildning eller att de inte är intresserade av att studera av andra orsaker. En före detta klient är dock kritisk till hur det fungerar och beskriver att det är stor skillnad mellan anstalter men även att utbildningsmöjligheterna har blivit generellt sämre. Hen menar att *“ska man erbjuda liksom behandling, skola, utbildning på Kriminalvården så ska ni också veta att är det 60 man på en anstalt så är det på sin höjd 5-6 personer som får ta den utbildning som finns, om den finns...”* (före detta klient 3)

En annan lärare uttrycker en önskan om att klienterna själva ska få välja vad de vill läsa utefter intresse, att de ska få möjlighet att utveckla förmågor som de är intresserade av. Läraren beskriver att *“jag har två killar nu som har sökt den kursen och känner att wow dom vill verkligen det här, dom är inte så svaga men i alla fall. Dom vill verkligen det här, ja då kommer dom inte med i kursen.”* (lärare 5)

Enligt kriterierna så prioriteras de som har nära till fullständiga gymnasiebetyg och de som är unga, under 22 år. En lärare på anstalt förklarar varför vissa inte kommer in på kurser de sökt: *“En anledning kan vara att den läraren har för många distansstuderande, en annan anledning kan vara att dom inte anses ha behov av det för det dom ska göra sen.”* (lärare 5)

Beträffande språkliga och kommunikativa aspekter är lärarna generellt positiva till hur kontakten med klienterna fungerar. Många klienter som studerar är motiverade och med hjälp av kortare arbetspass kan även de med koncentrationssvårigheter klara undervisningen. Det enda som både lärare och före detta klienter anser vara otillfredsställande är distansundervisningen. En lärare uttrycker att *“jag har tolv som läser på distans för mig, och det kan jag säga är riktigt svårt när det gäller såna här saker som läsförståelse, kommunikation överhuvudtaget på både svenska och engelska. Distansformen tycker jag, där tycker vi lärare annorlunda, men jag upplever att distansformen har stora problem när det gäller att fånga dom här som verkligen behöver.”* (lärare 5)

En annan lärare berättar om de kommunikativa begränsningarna att *“där har vi ju ett ganska torftigt system får man säga och det är ju för att i Kriminalvården liksom, säkerheten går först. Vi har telefon så att jag ringer mina distansstuderande en gång i veckan/.../och sen så har vi intranätet kan man säga. Där kan man kommunicera och det är ett stängt forum där bara jag och den studerande kan skriva till varandra. Och det är ju en brist att inte kunna se varandra.”* (lärare 4)

Även några av de före detta klienterna uttryckte att det var svårt att studera på distans då många instruktioner var skriftliga samt att det var svårt att ha telefonkontakt med en lärare på annan ort. Flera av de tillfrågade lärarna beskrev även att klienter hade stora svårigheter med matematik på distans och då framförallt när de presenterades i språkligt komplexa satser. På frågan om lärarna arbetar med kommunikation i undervisningen svarar några lärare att de inte gör det men att det många gånger blir en naturlig del i undervisningen med till exempel presentation och turtagning. En annan lärare säger att *“det skulle vara fantastiskt, just att jobba med kommunikation. Vi har en kurs i kommunikation som heter Kommunikation, men den kan dom bara läsa på distans.”* (lärare 5)

Samtliga deltagare tillfrågades om vilka hjälpmedel som fanns att tillgå. En del lärare lyfte det kommunikativa och vikten att använda sig själv som hjälpmedel, en lärare berättade att det var viktigt med *“förtroende och att tydliggöra, inte bara lämna fram ett papper, det här och det här ska du göra och det här ska du fylla i utan med egna exempel tydliggöra. Visa bilder, upprepa, visa med eget ansikte hur man uttalar. Jag har ju engelska också, jag har problem där med, alltså rita, berätta, allt möjligt sånt/.../och jag tror väldigt mycket på det.”* (lärare 5)

En före detta klient bekräftar detta och menar att *“det hjälper inte att säga till en fånge, gör nu som det står på papperet. Man måste prata, man måste tala om, gärna fyra gånger.”* (före detta klient 1)

Flera av de intervjuade lärarna uttryckte en frustration över de tekniska begränsningar som fanns i undervisningssituationerna. Mycket av den nya tekniken går inte att få tillgång till på anstalter på grund av säkerhetsskäl. Till exempel uttryckte flera en önskan om iPads med tillhörande program. En lärare berättar att *“systemet som sådant gör att vi inte kan använda oss av den moderna pedagogiken på det sättet som man skulle önska, inte tekniskt heller. Det händer ju väldigt mycket nu med den moderna pedagogiken tekniskt med läsplattor och alla möjliga såna saker. Men det kan vi inte använda oss av. Vi har ju en del program på datorn och vi försöker också med, ja jag skaffar ju väldigt mycket lättläst litteratur och beställer också läromedel som är inlästa för de som har det svårt.”* (lärare 5)

En lärare berättade att de får prioritera de hjälpmedel som många kan ha nytta av och påtalade att *“vi försöker nu kämpa för att få talsyntes/.../talsyntesen är viktig både för dom som har läs- och skrivsvårigheter men också för andraspråksinlärare, det finns många vinster där liksom.”* (lärare 4)

Samma lärare fortsatte att berätta om att det finns klienter med olika typer av svårigheter men som ändå kan vara hjälpta av samma program. Hen säger att *“vi har ett program, som är bra på att träna ljud och bokstav. Vi har nånting som heter hör och härma, som tränar, det har ni säkert också koll på, tränar ganska mycket medvetenheten, alltså dels ljud men också stavelsemedvetenhet.”* (lärare 3)

Gällande vilka tekniska hjälpmedel som finns och används beskriver lärarna att det finns men många är lite äldre och inte så motiverande. En lärare berättar att daisyspelare används ibland i undervisningen men att det finns så mycket mer som skulle kunna användas. Samma lärare menar vidare att den begränsade tillgången till moderna program är en brist och gör arbetet svårare. En annan lärare beskriver att *“vi har ett fåtal program när det gäller dom som till exempel har läs- och skrivsvårigheter men dom är väldigt begränsade. Vi använder oss av Lexia idag, det är bra men ganska, ja det är inte så himla stimulerande kanske.”* (lärare 4)

En del av lärarna var positiva till de hjälpmedel som de hade tillgång till i undervisningen och uttrycker att *“nu kan vi vara väldigt generösa med småsaker som kan hjälp till. Färgpennor eller överstrykningspennor, eller matcha olika färger, allt som dom säger att dom har behov av kan vi tillmötesgå kan man väl säga. Det kostar väldigt lite.”* (lärare 2)

Undervisning för kvinnliga klienter och utbildningsmöjligheter för de klienter med annat modersmål, som inte kan svenska eller med bristfällig svenska, presenteras i Tema 3 - *Kvinnor* samt Tema 4 - *Annat modersmål*.

5.3. Tema 3 – Kvinnor

Samtliga deltagare tillfrågades om sina erfarenheter av kvinnliga klienter, om och i så fall hur de ansåg att kvinnorna skiljde sig från männen i fråga om språkliga förmågor och svårigheter, samt hur de rehabiliterande insatserna såg ut för den kvinnliga populationen på anstalt. I Sverige finns idag sex anstalter för kvinnor och ett behandlingsprogram som är utformat specifikt för kvinnor. En lärare berättar om en ungdomssatsning med ökade resurser för unga klienter, hen beskriver dock att *“det finns inga ungdomsavdelningar för kvinnor utan dom sitter blandat, så antingen så, det dom har gemensamt är att dom är kvinnor helt enkelt, och det är väl dels för att det är ju inte så många kvinnor som sitter i fängelse, men sen får man väl också säga att det finns en norm inom Kriminalvården att man pratar om män, så det är ju klart att det hade ju varit, där finns ju väldigt många unga tjejer också och dom blir ju inte berörda av den här ungdomssatsningen eftersom det inte finns specifika avdelningar för unga tjejer då.”* (lärare 4)

I intervjuerna framkommer att många kvinnor själva är brottsoffer, de har levt i våldsamma relationer och blivit utsatta för våld. Detta medför att en del kvinnliga klienter har fått förvärvade hjärnskador. En lärare berättar att *“en del kvinnor sitter här för relationsproblem, att dom har haft män som har varit väldigt ondsinta, som har misshandlat dom, och sen har då kvinnan gett igen och så har det gått dåligt och så hamnar man på anstalt. Så att det är ju en del förvärvade hjärnskador som också har gett problem med språkinläring, och det är*

jättesvårt som lärare att veta vad som, den här misshandeln då, vad det har gett för resultat här uppe. Vi har haft flera stycken [klienter] där vi känner att vi inte räcker till att hjälpa dom vidare, att förstå vad som är fel.” (lärare 2)

Få av deltagarna har erfarenhet av att arbeta med både män och kvinnor och kan därför inte göra en jämförelse. Av de som har erfarenhet uppger några att det finns vissa skillnader mellan manliga och kvinnliga klienter gällande beteendemönster och språkliga förmågor. En lärare berättar att ADHD ofta ter sig något annorlunda hos kvinnor än hos män, kvinnor är inte i samma utsträckning utåtagerande, utan deras problematik sitter mer på insidan genom till exempel oförmåga att hålla fokus. En annan lärare säger att *“kvinnor är nog generellt mer verbala än män och aggressiviteten ter sig ju ofta också verbalt, istället för att använda händer och kroppen.”* (lärare 3)

Kvinnorna anses generellt ha en god verbal förmåga, som dock ofta visar sig vara bristfällig vid närmare testning. Intervjudeltagarna uppger att de inte kan avgöra om en kvinna har språkliga svårigheter genom att prata med henne utan att det är vid formell undervisning och testning som detta visar sig. En lärare berättade att *“ett problem vi brottas med lite då och då är att vi får in våra studerande, som har ett gott ytflyt och som låter väldigt bra när dom pratar och så skrapar man lite på ytan och så är det inte så. Det saknas väldigt mycket språkligt.”* (lärare 3)

En annan lärare beskriver samma svårighet såhär: *“Ett trevligt sätt, dom tittar på en och dom ser ut att vara med, dom har liksom tränat på det här ganska länge /.../ ingen av dom här tjejerna skulle man nånsin gissa att dom inte skulle förstå.”* (lärare 2)

Kvinnors språkliga svårigheter beskrivs framförallt drabba den pragmatiska språkliga förmågan. Under intervjuerna framkommer två exempel på kvinnors pragmatiska svårigheter. Det beskrivs av lärare och en präst att kvinnorna uppvisar korrekt pragmatisk förmåga så länge det inte drabbar dem själva, en lärare berättar att *“så länge det inte drabbar dom just nu, personligen, så är dom jätteduktiga [på att ta perspektiv] tycker jag. Men när man är i en skarp situation med någonting som faktiskt händer här, då kan man inte det. När man är i affekt med nånting, då är det jättesvårt att stänga av.”* (lärare 2)

En präst berättar om en kvinna som ställdes inför scenariot att någon skulle stjäla en av hennes tillhörigheter: *“...låt oss då säga att jag tar din kalender och går ut, ’vad skulle du tänka då?’ Och det är så intressant för då kommer helt adekvata frågor, ’varför tar du min kalender?’ ’när får jag tillbaka den?’ ’vad har jag gjort för att du ska ta min kalender?’ helt adekvata frågor, varför jag snodde hennes kalender, men hon hade ingen som helst koppling till att den som hon hade rånat naturligtvis tänker samma sak.”* (präst)

Det kom fram under intervjuerna, vilket var specifikt för kvinnliga klienter, att de oftare än män får hjälp att samspela med sina barn, då de kan ha svårt att klara detta på egen hand. Prästen beskriver hur detta sker genom att klienten och barnet tillsammans bygger en berättelse och menar vidare att *“det är ju behovet av att kunna kommunicera med sina barn, för väldigt många kvinnor har ju barn som är omhändertagna och där är ju inga svårigheter med empatin i förhållande till barnen men det är det att det är mest synd om dom själva, därför att dom inte får träffa sina barn, och där är det då att jobba med att hjälpa dom att kommunicera med sina barn.”* (präst)

5.3.1. Rehabiliterande insatser för kvinnor

Under studiens gång fanns inte många deltagare som hade insyn i kvinnliga klienters behandlingsprogram. Informationen som erhöles var att det fanns ett behandlingsprogram utformat speciellt för kvinnor; Vinn. Detta program riktar sig, enligt Kriminalvården, till kvinnor med missbruk eller en kriminell livsstil och man arbetar med frågor som identitet, vilka faktorer som ökar risken för brott, om att hitta alternativ till att missbruka, vad som utlöser ilska och hur de ska hantera negativt beteende (Kriminalvården, b). En lärare berättar om andra behandlingsprogram för kvinnor, där det bland annat framkommer att Tolvstegsprogrammet inte har haft så stor framgång. Läraren beskriver att *“dom kör anpassning på andra program. Ja Puls kör dom också och det är ganska nytt här och det är ett program som handlar om att hantera situationer, så det handlar om impuls kontroll, den typen. Sen ETS som är ett individuellt program också. Sen har vi haft tolvstegsprogrammet innan men det var inget tryck på det, så det var inte så poppis.”* (lärare 3)

En före detta klient med insyn i kvinnliga klienters vardag anser att situationen för kvinnor generellt är sämre än för män. Hen menar att det inte finns lika mycket resurser för kvinnliga klienter då de är en minoritet inom Kriminalvården. Den före detta klienten beskriver att *“bara det också att det finns ett fängelse [för kvinnor] där det finns tolvsteg, det är helt sjukt. Man vet ju att tolvsteg funkar, varför inte ha det mer då?”* (före detta klient 3)

I fråga om utbildning för kvinnor så utgår den från samma styrdokument som gäller för Komvux och övriga anstalter, för män, i Sverige. Det som, enligt deltagarna, utmärker kvinnliga klienter på anstalter i studiesituationen är att många klienter upplevs ha höga krav på sig själva, samt att de har en låg självkänsla. Detta kan ta sig uttryck i att de inte tror sig ha förmågan att klara vissa uppgifter eller nedvärderar sig själv i förhållande till andra. En lärare berättar att *“kvinnor kommer ofta in till oss och säger 'jag tror inte att jag kan det här'.”* (lärare 3)

En annan lärare berättar att *“den lilla erfarenhet jag har av dom kvinnliga intagna är att dom ofta, dom har väldigt dåligt självförtroende när det gäller kunskaper, dom tror inte att dom kan nånting.”* (lärare 5)

5.3.2. Kvinnor med annat modersmål

De flerspråkiga kvinnorna är ofta dubbelt utsatta, både i egenskap av att vara kvinnor och av att ha ett annat modersmål än svenska på en svensk anstalt. En lärare beskriver att *“många gånger är det kvinnor som inte är svenska från början och har dom då varit i en dålig relation så har dom inte tagit till sig det svenska språket, och alltså varit i fruktansvärt utsatta situationer, och då tar det ju ett tag innan man kommer så pass långt in i språket så att man förstår att det här är en annan svårighet. Vi har haft kvinnor som har varit liksom tio år inlåsta i princip och inte träffat människor och därav inte lärt sig svenska /.../ Så ibland är det svårt att veta vad som är vad. Är det här bara att man inte mött språket eller är det att man har en annan problematik?”* (lärare 3)

En lärare berättar om en av sina elever, en kvinna med utomeuropeiskt ursprung. Läraren problematiserar huruvida det är kulturella skillnader, språkbarriärer och/eller andra svårigheter som gör kvinnans utbildningsgång så svår. Läraren diskuterar denna kvinna en

lång stund, då hon har varit hans elev i mer än två år och fortfarande inte gjort några större framsteg. Han berättar att *“vi har köpt in enkla matteböcker på engelska, hon pratar ingen svenska alls, alltså enkla matteböcker och det är jättesvårt. Där då står det att Steve har 8 äpplen och Adam har 4 sen ger en av dem 1 äpple till någon annan, hur många äpplen finns då totalt kvar i Steves och Adams ägo? Så går det liksom inte/.../ för hon fastnat för vem är den här tredje personen...”* (lärare 2)

Läraren berättar vidare att det är svårt att förstå kvinnans svårigheter: *“Man kan inte gissa att hon har de här problemen förrän man har pratat en stund med henne. För hon är väldigt vettig och resonabel på alla sätt men det slutar alltid med ‘God bless you’ och en förvirring.”* (lärare 2)

Slutligen berättar läraren att kvinnan kommer att utvisas efter domens verkställighet och att *“hon är jättelycklig över det hon har fått, att kunna läsa och skriva, hon kunde inte ens skriva sitt namn när hon kom och hon säger själv att när jag kommer hem då kommer jag lära mina barn att läsa och skriva, det är ju jättehäftigt. Det är ju en helt ny värld för henne.”* (lärare 2)

5.4. Tema 4 - Annat modersmål

Nedan presenteras möjlighet till kommunikation angående behandlingsprogram och utbildningsmöjligheter för klienter med bristfällig eller ingen svenska. Även andra aspekter av kommunikativa svårigheter för dessa klienter redovisas.

Under intervjuerna tillfrågades samtliga deltagare om klienter med annat modersmål, om det finns tillgång till tolk och hur språkliga svårigheter kan yttra sig bland klienter som inte behärskar svenska till fullo. Det finns en skillnad i vilken hjälp och möjlighet till kommunikation som klienterna erhåller beroende på språklig nivå, därför görs en åtskillnad mellan klienter med annat modersmål som har bristfällig svenska och klienter som inte behärskar någon svenska alls. Gällande förmågan att behärska andra språk än svenska finns en stor spridning, både bland personal och klienter. Denna spridning beror framförallt på var anstalten är belägen. En präst beskriver att *“kriminalvården är ju briljanta på att anställa väldigt många människor med invandrarbakgrund och därmed har man en ganska god språktäckning /.../och nånstans på alla dessa avdelningar jobbar nästan alltid någon som pratar något språk, så att ibland så kallar dom upp för att kunna översätta och göra det lite smidigt istället för att behöva ringa in tolk för att bara reda ut en enkel liten detalj.”* (präst)

En före detta klient med erfarenhet från flera olika anstalter uttrycker att *“dom skulle behöva anställa mer utländsk personal, eftersom det är så mycket folk som är från olika länder så tycker jag att dom ska ha mer människor med olika nationaliteter där. För då blir det lättare, för det är ju mest egentligen svenska som jobbar där.”* (före detta klient 2)

Beträffande den språkliga förmågan bland klienter med annat modersmål är det få deltagare som kan problematisera eller se djupare än om språkförståelsen finns eller inte. Många lärare beskriver att det är svårt att veta hur skolgången har fungerat i hemlandet och att vissa som kommer till anstalten har brister i sin tidigare skolgång. En lärare påtalar att *“problemen är inte enkla, dom löses inte med en åtgärd utan dom är många och ibland stora och vi möter ju till och med människor som inte ens kan läsa.”* (lärare 5)

Det kan vara problematiskt när klienter inte heller behärskar sitt första språk till fullo. En lärare menar att bristerna i det första språket gör det svårare att ta till sig ett nytt språk, både vad gäller svenska och engelska. Hen beskriver att *“har dom en fungerande egen språkuppfattning alltså, att dom har klart för sig alltså det här med hur deras eget språk fungerar. Då har dom mycket lättare att ta till sig ett annat språk, så det är klart att många av dom som har annat modersmål har svårt för engelskan, ja dom har väldigt svårt måste jag säga.”* (lärare 5)

En psykolog som arbetar med kriminellt belastade ungdomar beskriver att *“dom har hyfsat bra ytspråk alltså men där är väldigt mycket ord som dom inte förstår /.../ att om jag pratar med någon med invandrarbakgrund som då har ställt till det på olika sätt, som dom har gjort som jag träffat. Dom har ju en vardaglig jargong som liksom verkar funka, men den är rätt, språklig rätt torftig, det är mycket dom inte förstår, mycket dom missar.”* (psykolog 1)

5.4.1. Rehabiliterande insatser

Många deltagare beskriver att det är svårt för klienter som inte behärskar någon svenska att få möjlighet att gå ett behandlingsprogram. En deltagare, som arbetar som präst inom Kriminalvården, beskriver denna svårighet genom att illustrera en klient. *“Om jag [klienten] inte kan kommunicera med er överhuvudtaget så kan du ju inte heller veta om jag önskar behandling, och behandling är frivilligt. Så att jag tror att jag skulle bli åsidosatt av den enkla anledningen att ni inte vet att jag vill ha behandling så jag jobbar istället i verkstan.”* (präst)

Om programledaren dessutom inte behärskar klienternas modersmål är det svårt för dem som inte kan någon svenska att alls delta i behandlingsprogram: *“ja, kan de inte språket alls då blir det ingenting. Så ser det ut. Det finns ju inga programledare här i alla fall som kan annat än svenska vad jag vet.”* (psykolog 2)

För de klienter som behärskar svenska hjälpligt ser situationen något annorlunda ut. De kan få tillgång till behandlingsprogram men en programledare beskriver att det kan bli problematiskt då *“det är svårare i grupp, det är lättare om man sitter individuellt för då kan man liksom göra det i den personens takt och man kan förklara på ett helt annat sätt än om man har en i gruppen som har lite svårt att förstå. Den blir lätt, inte bortglömd, men den blir lätt utanför.”* (programledare 1)

Samtalet går sedan vidare till att det finns åtminstone två anstalter där behandlingsprogrammen Idap och ROS bedrivs av utbildade arabisktalande programledare. En programledare berättar om ett möte på en annan anstalt: *“Då träffade jag många arabisktalande killar som gick Idap och de var extremt nöjda. För dom var det, de förstod på ett helt annat sätt, nu kunde klienten tala svenska också men arabiska var ändå hans modersmål och att då få programmet på hans modersmål gjorde att han kunde ta till sig det ännu mer. Han var extremt nöjd med att ha fått gå Idap på arabiska.”* (programledare 1)

Det finns dock, på grund av säkerhetsklassificering, ingen möjlighet för arabisktalande klienter på andra anstalter att ta del av behandlingsprogram på andra anstalter. Detta förklarar en programledare med att *“har du inte den risken att man anser att du är tillräckligt farlig så kan vi inte sätta en person där för att han ska gå ett program.”* (programledare 1)

Samtliga lärare, som tillfrågades om kurser på modersmålet, svarar nekande. Det förekommer kurser i franska, tyska, engelska och ibland spanska men modersmålsundervisning förekommer inte på det egna språket. En lärare berättar att *“dom kan inte välja sitt modersmål, det kan dom inte /.../ för att om vi har såna som har missat svenskan i sin skolgång en gång i tiden, av olika orsaker då, egna problem och så vidare så kan det naturligtvis vara precis likadant för dom som kommer hit och har ett annat modersmål.”* (lärare 5)

Vidare berättar flera deltagare, både före detta klienter och lärare, att de språkliga svårigheterna både på modersmålet och svenska blir extra problematiska under distansundervisning i kursen SFI. En lärare beskriver att *“det är ju en brist att inte kunna se varandra och i SFI:n kan det ibland bli jättekonstigt men samtidigt så tvingar det ändå fram en viss kommunikation och dessutom så får man träna på att prata i telefon vilket är ett samtal i sig. Vinsterna är bra men det kan bli lite konstigt och sådär.”* (lärare 4)

Samma lärare berättar att det kan vara extra svårt när klienten inte kan någon svenska alls: *“Då är ju handledaren, som är där hos honom, jätteviktig. Då får man ju liksom bolla med dom först att nu har jag tänkt prata om vädret, eller kan du visa den här bilden och så kan han berätta vad han ser. Men sen får det bli fel alltså, så ibland 'hej det är XX, det är jag som är din lärare' och så säger han 'ja min lärare' och så ger han telefonen till sin andra lärare eller lägger på.”* (lärare 4)

Det är därmed flera deltagare som anser att språklig svaghet på modersmålet eller bristfällig svenska utgör en svårighet i behandlingssituationer och i undervisningen. Den präst som intervjuades lyfte den kommunikativa aspekten till en högre nivå och ansåg att alla har rätt till kommunikation. Hen menar vidare att de med bristfällig svenska, till skillnad från infödda, är mer begränsade i sin kommunikation med familj och vänner. Prästen beskriver att *“om då jag [som klient] och min familj har arabiska som förstaspråk så pratar vi då arabiska hemma därför att föräldrarna pratar inte så bra svenska, men när jag ska skriva brevet så måste jag skriva det på svenska, alldeles oavsett hur bra min svenska är så måste jag skriva det på svenska /.../ och likadant breven som kommer in, och då måste jag ju kommunicera på ett språk som vi inte kommunicerar på hemma, det blir ju jättekonstigt.”* (präst)

Vidare berättar prästen att kommunikationen under besöken på anstalt också påverkas då klienten inte får prata sitt modersmål med sina anhöriga. Hen beskriver att *“då måste man prata svenska om där inte är en polisman som är arabisktalande, och då blir det ju jättekonstigt om vi har arabiska som kommunikationsspråk hemma, men nu måste vi prata svenska, ja då är det ju skitsvårt. Om vi pratar lika bra svenska som arabiska, då är det ju skitsamma, men det kan ju kännas konstigt, där känns ju jättemärkligt om bara en av oss har svenska som är okej och den andra svajar ganska duktigt i svenska, så är det ju svårt att kommunicera känslor på ett språk som man inte riktigt behärskar. Men det är villkoren, det kommer man aldrig ifrån.”* (präst)

5.4.2. Kulturella skillnader

Några av lärarna har uppmärksammat att kulturella skillnader kan ge upphov till olika förutsättningar för klienter att tänka, resonera och lära sig. En lärare beskriver att *“vi läser mycket sagor och att man stannar upp och frågar 'varför gjorde hon så och varför gjorde hon så', att man liksom, att vi tränar barn från unga år medans man i vissa kulturer inte gör det.”*

Vi har ju försökt mycket också att prata kring texter i böckerna, 'vad tror du händer nu' och 'varför gör han så' och 'hur mår den nu', och det tar lite tid för oss innan vi får med dom på banan ibland för dom tycker att det där är ju ingen kunskap som dom tycker är viktig, för att deras åsikter är inte viktiga för dom är ju uppfostrade i ett annat sätt att tänka, att lära." (lärare 3)

Två av lärarna har upptäckt att det är svårt för vissa klienter med annat modersmål att kunna reflektera kring innehållet i en text. En lärare berättar att *"det är många som har problem och vi har ju försökt med enkla saker som medicinburksetiketter till exempel i SFI B tänker jag på, sånt som man behöver klara men som inte går hem. Det vi ser ofta är dom som inte har varit inne i traditionellt skolsystem, dom har inte riktigt utvecklat det här som krävs i det svenska skolsystemet. Man ska ha abstrakt tänkande och dra slutsatser av texter, reflektioner och så. Dom svarar gärna på frågor och då skriver man av det som man hittar i texten."* (lärare 3)

5.4.3. Tillgång till tolk

Samtliga deltagare i studien uppger att tillgången till tolk är sparsam. En före detta klient uttrycker sig så här angående tillgång till tolk: *"Ja men det vet jag ju att det finns ju, det finns ju, men inte för att du ska kunna ha en tolk och använda dig av utan det är ju då när det kanske är fråga om rättegång, förhör och sånt."* (före detta klient 4)

Detta beskriver ganska väl vad många deltagare säger, nämligen att det finns tillgång till tolk vid formella förhör eller situationer där information är viktig för till exempel domstolsbeslut. En programledare beskriver arbete med tolk såhär: *"Jag har ju kört med tolk vid ett tillfälle men det var några år sedan och det var en process. Dels var det lärorikt själv men det var, boka tolk och det var tvunget att vara en och samma vid dessa sex tillfällen, det fick inte vara olika för då fick vi börja om. Fördelen var att vi kunde genomföra det [behandlingsprogrammet], nackdelen var att det blev som trevägskommunikation så när man tittar, för han tittar på tolken när han ville prata, sen tittar tolken på mig. Så vi fick inte ögonkontakten /.../ motivationen hade nog inte ökat, däremot kanske det hade blivit en förändring längre fram. Det är sånt som är svårt att mäta."* (programledare 2)

En psykolog som arbetar med kriminellt belastade ungdomar tillfrågades om det var svårt att upptäcka en språklig nedsättning under en behandling där en tolk medverkar: *"Jo då, det är jättesvårt alltså, det förstår jag inte hur man gör för då måste man ju kunna deras språk och tolkar är ofta, dom tolkar som jag har haft har inte heller varit jättebra så att säga. Man får inte någon känsla av att man riktigt får reda på hur dom andra uttrycker sig utan dom lägger in mycket av sin egen tolkning."* (psykolog 1)

Gällande undervisningssituationen finns möjlighet att ta in en tolk men samtliga lärare som tillfrågades uppger att de sällan gör det då kommunikationen brukar fungera ändå, på något sätt: *"Vi kan använda oss av det [tolk], fast jag gör det sällan eller aldrig skulle jag nog säga. När det gäller saker som gäller klientens verkställdhet och sånt, den biten, och vad som ska hända sen, då använder man ju sig av tolk, för det är så pass viktigt men när det gäller studierna så är det liksom sällan man använder det, utan man brukar hitta sätt att komma fram till nånting bra iallafall."* (lärare 4)

5.5. Övriga relevanta teman

Nedan presenteras tre teman som upprepade gånger framkommit under intervjuerna. Teman om identitet och missbruk inkluderas för att ge en mer övergripande bild över hur komplext klienters språkliga svårigheter yttrar sig och vilka faktorer som kan ligga bakom. Självklart finns många fler faktorer som påverkar, till exempel uppväxtmiljö, socioekonomisk status, neuropsykiatriska diagnoser, skolgång med mera. Några av dessa faktorer kommer att beröras i resultatdiskussionen.

5.5.1. Identitet och språk

Under studiens gång framkommer upprepade gånger temat identitet i beskrivningar av klienternas vardag. Identitet och språk är tätt sammanbundna, en präst beskriver sambandet med att *”för mig så är språket väldigt knutet till identitet, och det som håller tillbaka från att utveckla språket där det är ju att då tappar jag min identitet, för om jag vill vara en av er då måste jag kunna ert språk.”* (präst)

En före detta klient talar om just detta, att tillägna sig en typ av språkbruk för att passa in i gruppen, hen menar att *“man är ett problem som ska ha särskilt stöd i skolan, då följer det ju med sen upp i vuxen ålder och så tar vi på oss en jargong och så är vi liksom det tuffa gänget som bara har ett väldigt litet ordförråd och det innebär väldigt många svordomar och så. Så det blir väldigt svårt liksom att bli av med den masken sen och återanpassa sig sen så att man kan göra sig förstådd och så.”* (före detta klient 4)

Den intervjuade prästen kan relatera till denna språkliga jargong som hen säger sig ha sett mycket av på anstalter. Prästen berättar vidare om varför en förening som KRIS fungerar med utgångspunkt i identitet och språk. Hen menar att *”det blir en ny gemenskap där alla har nått gemensamt och då får man också ett nytt språk, ett tolvstegsidentitetsspråk på nått sätt, där man använder sig av tolvstegsmetodens terminologi och så bygger man ett nytt språk och så visar man att vi har identiteten i detta.”* (präst)

En psykolog bekräftar betydelsen av att ha en identitet och ett sammanhang: *“Att inte ha några förhoppningar, inget nätverk eller några förhoppningar om att få något heller det är ju en väldigt riskabel situation. Det är väldigt lätt att gå tillbaka till de gamla nätverken då, det är ju den enda möjligheten.”* (psykolog 1)

5.5.2. Missbruk och språk

Det är oerhört vanligt med både alkohol och drogmissbruk bland klienter på anstalt och deltagare i studien kommenterade vilken effekt missbruk kan få på klienters kommunikation och beteende. Den drog personal har kunnat se stora effekter av är cannabis vilket, beroende på debutålder, uppgavs ge ett torftigt språk och en nedsatt kognition. Nedan följer citat från angående missbrukets effekter.

”Ja alltså det vanligaste missbruket som jag har stött på är ju alltså haschmissbruk och det sänker ju begåvningen, det är ju en påtaglig effekt.” (psykolog 1)

“Dom blir ju påtagligt torftiga i språket, det hörs ju på, korthugget och nyanslöst språk. Man känner inte...” (psykolog 1)

“Dom som är missbrukare har oftast ett ganska omoget språk, alltså dom stannar gärna där dom började missbruka, så vi har ju trettioåriga personer som låter som om dom är femton i liksom attityd och sätt att prata.” (lärare 3)

“När det gäller droger och språklig förståelse och så, där kan vi känna ibland att när det gäller cannabisanvändningen, och det tar forskningen upp också, att det språkliga blir begränsat för den språkliga utvecklingen stannar upp. Där kan vi stötta i vårt program och ge klara exempel. Det tar tid när vi sen vet att klienten har börjat [missbruka] i tidigt stadium, innan tonåren till och med.” (programledare 2)

“Jag har många som säger att jag har knarkat sönder hjärnan men så säger jag att det kanske inte handlar om det utan det kanske helt enkelt handlar om har du inte läst en bok, skrivit en text under liksom tio års tid, kanske du inte har läst överhuvudtaget, så ja...” (lärare 4)

En psykolog ansåg att språkliga test bör göras på anstalt, eftersom de klienter som tidigare har missbrukat inte har möjlighet att använda droger på anstalterna: *“...väldigt bra om man gör en utredning därför att då behöver man ju den här drogfriheten, annars blir det ju missvisande och där kan dom ju också ta till sig och få en känsla för att dom har det här problemet /.../ jobbar man med dom på fängelset har man ett mycket bättre utgångsläge egentligen för att göra en språklig utredning.”* (psykolog 1)

5.5.3. Inställning till logopedier inom Kriminalvården

Samtliga deltagare är positiva till ett samarbete mellan Kriminalvården och logopedier som yrkesgrupp. Några som arbetar direkt med klienterna uttrycker ett behov av ökad kunskap kring språkliga svårigheter samt logopeders expertis *“för nånstans så kommer man också tillbaka till att vi är gymnasielärare i svenska, engelska och tyska och vi kan ju inte särskilt mycket om ert [logopedier] sätt alls, och det har ju varit mycket trial and error från vår sida. Saker som inte har ingått i vår utbildning nästan alls.”* (lärare 2)

Två lärare berättar att det finns hjälp och stöd att få från specialpedagoger när de känner att deras kompetens inte räcker och menar att ett liknande arbetssätt med logopedier skulle kunna fungera: *“Vi har vänt oss till specialpedagogerna inom vår verksamhet, det är svårt eftersom det är så mycket sekretess på allting /.../ så att det bästa vore om det skulle knytas en kontakt, sekretessavtal skrivs på och att logopeden då kanske skulle komma hit. Vi har ju psykologer och psykiatriker som har den här dealen då och som har delar av sin tjänst här. Så det är ju en tanke att ställa.”* (lärare 2)

Några deltagare har förslag på vad logopedier skulle kunna tillföra till Kriminalvården och förslagen gäller framförallt språkutredningar och hjälpmedel. En programledare tycker att logopedier kunde *“hålla föreläsningar i vad språkliga svårigheter kan ligga i, vad det är och hur man kan arbeta med det. Det tror jag.”* (programledare 1)

De allra flesta som arbetar i direkt kontakt med klienterna anser sig veta för lite om språkliga

svårigheter för att kunna ge ett adekvat stöd. Många av deltagarna är förvånade över att logopederna har en kompetens att bidra med inom Kriminalvården. De har inte reflekterat över detta men anser att det faktiskt behövs logopederna inom Kriminalvården på något plan. En psykolog beskriver att *“jag tänker mig lite som på habiliteringen att man har någon form av resursteam. Med en logoped exempelvis...”* (psykolog 2)

Några psykologer menar att logopederna skulle kunna arbeta på ett övergripande plan med till exempel utformning av manualer. De anser att det behövs manualer på en högre nivå som kan vägleda i situationer när kommunikationen mellan klienter inte fungerar. I manualerna skulle det beskrivas hur de skulle arbeta praktiskt med att reda ut missförstånd i grupperna samt frågeställningar kring hur de skulle nå fram med instruktioner. De ansåg att logopederna kunde hjälpa till att *“utforma våra manualer för att vi ska kunna anpassa till de som, övningar, hur man ska göra så att de anpassas till vissa språksvårigheter. Man ska vara lite realistisk och det finns inte pengar till allt men jag tänkte inte på lokalnivå utan på huvudkontoret.”* (psykolog 3)

En annan psykolog anser att logopederna har en mer gynnsam ingång till klienterna då logopediska test är mindre laddade än begåvningsstest: *“Folk kan liksom acceptera att dom har så att säga ‘ont i språket’ utan att ta åt sig.”* (psykolog 1)

Två lärare tror att många klienter som skulle kunna få hjälp istället hoppar av utbildningar på grund av att lärarna inte kan hantera grava språkliga problem. De beskriver att *“ju fler som kommer in som är duktiga på sitt fält desto bättre blir det ju för klienterna /.../ jag tror att det hade varit mycket stöd för oss också, vilket i förlängningen så klart ger stöd för klienterna. För det är ett område som vi inte har, vi har fokuserat rätt mycket på specialpedagogik, pratat mycket om andra typer av störningar men just språkstörningarna har vi inte fokuserat så mycket på.”* (lärare 3)

En psykolog som arbetar med kriminellt belastade ungdomar menar att logopederna behövs inom Kriminalvården: *“...för då skulle man upptäcka väldigt många fall, väldigt många som har språkliga svårigheter och många av dom skulle säkert, en del av dom skulle uppfatta att det var liksom en liten nyckel till att förstå sig själv och varför det har gått som det gått i deras liv, det tror jag ju att det är.”* (psykolog 1)

En psykolog som inte arbetar inom Kriminalvården beskriver sin syn på terapeutiskt arbete och hur språket påverkar i en behandlingssituation: *“Det är ju väldigt svårt att skilja mellan språk och tänkande /.../ det man gör i alla typer av terapi, det man gör som terapeut många gånger är ju att hjälpa till att så att säga redigera texten /.../ skapa nån typ av innehållsförteckning, man jobbar egentligen väldigt mycket med såna saker. Väldigt mycket av arbete är hur man avgränsar olika saker från varandra så att man jobbar ju i en språklig, att själva den mänskliga livsvärlden är ju på nått vis språkligt formulerad. Där har ju logopederna en sorts naturlig ingång i det problemet för att moderna psykologer har ju allt mer hamnat i nån typ av, att dom uppfattar test och sånt uppfattar dom ändå som nåt sorts avfotograferande av nån slags verklighet. Men jag tror ju inte att den finns utan jag tror ju att det är ett ständigt berättande och vi gör saker och det hela tiden finns en språklig kontext bakom i det vi gör. Vi befinner oss i språket på nått sätt.”* (psykolog 1)

6. DISKUSSION

6.1 Resultatdiskussion

Diskussionen kommer att ske utifrån de teman som framkom under den tematiska analysen och diskuteras med utgångspunkt i frågeställningarna. Frågorna kring annat modersmål kommer att diskuteras generellt och inte könsspecifikt då underlaget beträffande flerspråkiga kvinnor är för litet. Klienter med annat modersmål som anses behärska svenska har varit svåra att urskilja från enspråkiga, svensktalande män i intervjumaterialet. Ett problem är om deras svenskkunskaper bedöms vara för goda för SFI-undervisning men samtidigt kan de ha svårt att tillgodogöra sig ordinarie vuxenutbildning då de, likväl som andra klienter, kan ha en språkstörning eller annan språklig nedsättning. Diskussionen om *Behandlingsprogram* (6.1.1) och *Utbildning* (6.1.2) handlar således om de språkliga och kommunikativa aspekterna av rehabilitering för enspråkiga, svensktalande män samt flerspråkiga män som anses behärska svenska. Klienter som inte talar svenska eller med bristfällig svenska, liksom kvinnor med annat modersmål diskuteras i 6.1.4, *Annat modersmål*.

6.1.1. Behandlingsprogram

Kriminalvården i Sverige erbjuder ett relativt stort antal olika behandlingsprogram på anstalter, riktade till klienter med olika svårigheter. Behandling bygger idag nästan uteslutande på kognitiv beteendeterapi och har sin grund i forskning om vilken typ av behandling som fungerar (Kriminalvården, 2014b).

I resultaten framgår att en stor del av kommunikationen i behandlingssituationer sker genom samtal. Det finns belägg för att många klienter har pragmatiska svårigheter och enligt Perkins (2011) är det viktigt att veta vad som ligger bakom dessa svårigheter. Han gör uppdelningen primära och sekundära pragmatiska svårigheter. Enligt utsagor från behandlande personal samt programbeskrivning läggs fokus framförallt på de primära pragmatiska svårigheterna. En psykolog beskriver att grunden i behandling är att få klienten att reflektera över sig själv och att öka inlevelseförmågan. En förbättring av dessa två förmågor skulle därmed, teoretiskt, kunna förbättra den kommunikativa förmågan. Gällande de sekundära pragmatiska svårigheterna, där språklig nedsättning är central, så är dessa svåra att upptäcka och särskilja från de primära utan gedigen bakgrundsinformation. Det kan därför vara så att klienterna med sekundära pragmatiska svårigheter inte får samma möjlighet till behandling eftersom de inte har den beteendeproblematik som förknippas med primära pragmatiska svårigheter.

Några av de före detta klienterna var kritiska till behandlingsprogrammen, förutom tolvstegsprogrammet, och menade att dessa inte hade ändrat deras inställning. Flera av dem uttryckte även att klienter överlag inte anser sig äga sitt problem utan att någon annan bidragit till problemen och därmed förväntades lösa deras problem. Med utgångspunkt i svaren kan det vara rimligt att anta att behandlingsprogrammen kan göras effektivare.

Det fanns språkliga hjälpmedel i behandlingssituationerna som till exempel bilder och skrivtavlor där klienterna kunde skriva stödord. Det fanns även manualer som ingående beskrev hur ett program skulle läggas upp och vem programmet riktade sig till. Personalen förmedlade dock en osäkerhet om hur man bäst arbetade med klienter som inte riktigt kunde förstå eller ta till sig instruktioner samt hur hjälpmedel skulle kunna användas. Flera deltagare

som arbetade inom Kriminalvården efterfrågade kunskap i hur pragmatiska svårigheter kunde yttra sig och hur man kunde arbeta med dessa. Deltagare i undersökningen uppgav att personalen som arbetar med klienter ofta var engagerad. Många program övar perspektivtagande och reflektionsförmåga vilket är en viktig grund i pragmatisk förmåga och för att kunna fungera i sociala sammanhang.

Sammanfattningsvis kan sägas att Kriminalvården ständigt utökar sitt kunnande om klienters mångfasetterade svårigheter. De är väl medvetna om att de ensamma inte kan lösa alla svårigheter utan behöver hjälp av andra aktörer i samhället (Kriminalvården, 2014a, 2014b). Då många av klienterna har någon språklig svårighet behöver Kriminalvården mer kompetens för att kunna bemöta dessa klienter och optimera effekterna av behandlingsprogrammen. I detta bemötande ingår kunskap om språkliga svårigheter och hur dessa hänger samman med perspektivtagande. Samma gäller hjälpmedel och hur de används. Dessa hjälpmedel skulle kunna användas för att ge visuellt stöd samt skapa en mer konkret struktur i behandlingssituationen.

6.1.2. Utbildning

Under intervjuerna och i de styrdokument som finns framkommer att vuxenutbildningen på anstalt är upplagd efter samma läroplan och kursupplägg som Komvux. Då klienterna på anstalt har olika lång tid för verkställighet samt har påbörjat sin vistelse vid olika tidpunkter medför detta individuell undervisning. Beroende på anstalt finns olika utbud av kurser att läsa och det är lärarna som bestämmer vem som ska läsa. De unga klienterna samt de som har nära till ett fullständigt gymnasiebetyg prioriteras. Studieplatserna på anstalterna varierar och i intervjuerna framkommer att inte alla som vill får studera. Lärarna menar att mindre grupper gynnar de med inlärningssvårigheter då det blir mer tid till att hjälpa och stödja dessa.

I Skolinspektionens granskning (2012) beskrivs att det är svårt att individanpassa utbildningen för de som har inlärningssvårigheter. Svårigheterna med anpassningen beror främst på ett litet utbud av läromedel och mediaburet kursmaterial. Lärarna som intervjuades i föreliggande undersökning uppgav att de utgick från klientens befintliga nivå vid individanpassning.

Många lärare ansåg att den kommunikativa miljön i undervisningssituationen fungerade bra. De som arbetat lång tid hade hittat strategier för att nå fram till de klienter som behövde extra stöd. Samtliga lärare uppgav att många klienter hade pragmatiska svårigheter och använde den situationsbundna kontexten för att nå fram till dessa i sin undervisning. Detta gjordes genom att visa och rita när klienten inte förstod. Enligt Perkins (2011) och Nettelbladt (2013) är det svårt genomföra en pragmatisk bedömning utan att ta hänsyn till den omgivande kontexten. När situationsförståelsen försvinner så ställs högre krav på de språkliga förmågorna, vilket är en trolig anledning till att distansutbildningen fungerar sämre för vissa klienter. Klienter med språkliga nedsättningar kan då få svårt att tillgodogöra sig undervisningen.

Svårigheterna med distansutbildningen stämmer väl överens med resultaten i Skolinspektionens granskning där personal och klienter uttryckt en önskan om att utveckla distanskommunikationen med till exempel webbkamera (Skolinspektionen, 2012). En visuell kommunikation skulle underlätta den icke-verbala kommunikationen och öka förståelsen bland klienter med pragmatiska svårigheter. Klienterna i denna studie bekräftar att distansutbildningen var svår att genomföra och då framförallt i kurser som matematik och

SFI. Enligt Skolinspektionens granskning fanns få möjligheter till alternativa arbetssätt liksom möjligheten att använda olika former av media i inläringen.

“Den valda arbetsformen och en begränsad tillgång på kursmaterial leder till att alla studerande är hänvisade till att lära genom att läsa och skriva, trots att forskning visar att ett kommunikativt arbetssätt är en framgångsfaktor.” (Skolinspektionens granskning, sid 35, 2012)

Precis som Skolinspektionens granskning visade uppgav samtliga lärare i denna studie att bristen på modern teknik försvårade arbetet. Under intervjuerna framkom att *daisyspelare* används liksom program som *Lexia*, *Hör och härma* samt eventuellt *talsyntes*. Inom logopedisk verksamhet har utvecklingen gått framåt och det finns idag fler alternativ till ovannämnda program och hjälpmedel. Samtliga lärare och före detta klienter beskrev att många tekniska hjälpmedel var otillgängliga på grund av Kriminalvårdens krav på säkerhet. De hade förståelse för detta men hoppades att Kriminalvården skulle kunna utveckla fungerande system så att klienterna i framtiden får tillgång till moderna hjälpmedel.

Samtliga lärare som intervjuats har varit engagerade och upplevt att de har goda möjligheter att påverka kursupplägg, individanpassningar och beställning av hjälpmedel som är godkända av Kriminalvården. De har även tillgång till specialpedagog vilket har underlättat i de fall när de upplevt att den egna kompetensen inte räckt till, vilket bekräftas av Skolinspektionens granskning. Lärarna i denna studie uppgav att det framförallt rörde sig om språkliga svårigheter vid misstänkta hjärnskador hos klienterna.

Lärarna i föreliggande studie berättade vidare att de ofta fokuserat på andra inläringssvårigheter och inte hade tillräckligt mycket kunskap kring läs-och skrivsvårigheter samt språkstörning. De trodde även att det fanns klienter som hoppat av kurser på grund av lärarnas brist på möjligheter att tillgodose behoven som berodde på de språkliga svårigheterna.

Sammanfattningsvis kan sägas att vuxenutbildningen på anstalter behöver större möjligheter att använda de hjälpmedel som finns, fler interaktiva hjälpmedel samt mer kunskap om språkstörning och hur språket och den pragmatiska förmågan kan påverkas, inte minst vid en hjärnskada.

6.1.3. Kvinnor

Resultaten av denna studie går i linje med tidigare forskning om kvinnliga klienter på anstalt. Kvinnorna lider många gånger av depression och ångestsyndrom samt låg självkänsla och de språkliga svårigheterna drabbar framförallt kvinnors pragmatiska förmåga.

Under intervjuerna framkom att en del kvinnliga klienter lider av pragmatiska svårigheter. Detta stödjer tidigare forskningsresultat där kriminellt belastade kvinnor ofta har pragmatiska svårigheter, vilka visar sig framförallt i situationer där kvinnorna själva berörs. De har inga eller få problem med att förstå och tillämpa pragmatiska förmågor i oladdade situationer och i exempel som gäller andra människor (Sanger et.al, 2000). De deltagare som arbetat med kvinnor på anstalt menade att kvinnorna med språkliga svårigheter ofta var relativt skickliga på att maskera svårigheterna med ett gott ytflyt i sitt tal. De menade vidare att de pragmatiska

svårigheterna märktes tydligast i den interpersonella kommunikationen mellan kvinnorna och personal.

Även kvinnliga klienters språkliga svårigheter i förhållande till manliga klienters språkliga svårigheter avhandlades under intervjuerna. Deltagarna uppgav att det fanns en skillnad, och då framförallt i pragmatisk förmåga. Det bör diskuteras vidare huruvida kvinnliga klienter lider av större pragmatiska svårigheter än manliga klienter eller om det bara är mer uppseendeväckande när kvinnor uppvisar dessa kommunikativa beteenden, då det strider mot det kvinnliga sättet att kommunicera. Att kvinnliga klienter uppges ha ett gott ytflyt kan vara ett resultat av kvinnors mer verbala uppväxt och samhällets generellt högre krav på kvinnors verbala förmågor i förhållande till mäns. Det ingår i den kvinnliga identiteten att ha ett gott språk (Norrbj & Håkansson, 2010), vilket skulle kunna vara en förklaring till de uppfattade skillnaderna mellan kvinnornas och männens maskeringar.

Specifikt för de kvinnliga klienterna framkom att kvinnor på anstalt riskerar att ha förvärvade hjärnskador till följd av tidigare våldsamma relationer. Detta innebär att det möjligen finns ett mörkertal kvinnor på anstalter som lider av hjärnskador som kan påverka deras språkliga förmågor. Personalen uttryckte att de kände sig underkvalificerade att behandla denna typ av språkliga svårigheter.

I fråga om rehabiliterande insatser finns ett behandlingsprogram som är specifikt riktat till kvinnor inom Kriminalvården. Majoriteten och således även normen inom Kriminalvården är den enspråkige mannen, vilket antyder att det är efter dennes problemområden, behov och utvecklingsmöjligheter behandlingsprogrammen är utformade. Behandlingsprogrammen skulle alltså kunna skapa ett utanförskap för alla människor som inte passar in i normen. Detta gäller för kvinnor och personer med annan kulturell bakgrund, men även personer ur andra minoritetsgrupper på anstalt. Av samtliga intervjuade i denna uppsats uttryckte alla att det såg likadant ut för kvinnor och män gällande möjlighet till utbildning. Det kan dock diskuteras huruvida kvinnor gynnas av det faktum att de är underrepresenterade inom Kriminalvården. Det bidrar troligtvis till att fler kvinnliga klienter, till skillnad från manliga klienter, får möjlighet att läsa kurser på anstalt. Den utomeuropeiska kvinnan som en av lärarna diskuterade i en intervju fick, trots utvisning i dom, tillgång till undervisning. Enligt intervjudeltagare i denna studie är detta inte fallet för manliga klienter med utvisning i dom. Dock så genomförs en ungdomssatsning där fler resurser tilldelas avdelningar för ungdomsbrottslingar, dessa får inte unga, kvinnliga klienter ta del av då det inte finns specifika ungdomsavdelningar på kvinnoanstalter.

Under intervjuerna framkom att personal som arbetar på kvinnoanstalter har tillgång till en fem dagar lång basutbildning med fokus på kvinnors utsatthet, hälsa, självkänsla och självdestruktivitet, samt barnperspektivet och föräldraskap (personlig kommunikation, Patrik Källbom, ansvarig för basutbildning kvinnor, Kriminalvården, 7 april 2015). Ingen av deltagarna i denna studie hade gått denna utbildning. I förhållande till basutbildningens upplägg går dock att dra slutsatsen att Kriminalvårdens organisation är medveten om de svårigheter som många kvinnor lider av och arbetar aktivt för dessa kvinnors välmående och utveckling.

Sammanfattningsvis kan sägas att många kvinnliga klienter bedöms ha pragmatiska svårigheter i affekt samt ett gott ytflyt som kan maskera språkliga svårigheter. Kriminalvården har uppmärksammat och arbetar för att många av de specifika svårigheterna som kvinnor kan

lida av behandlas. I vissa avseenden riskerar kvinnor som grupp att missgynnas, men i andra avseenden gynnas de.

6.1.4. Annat modersmål

Det framkom under studiens gång att det fanns stora skillnader i klienters möjlighet till delaktighet i all form av rehabiliterande verksamhet beroende på hur väl klienterna behärskade det svenska språket. Vidare är skillnaderna mellan vilka språk som behärskas bland personal på anstalter varierande. Efter utsagor från intervjudeltagare fanns två behandlingsprogram som utförs på arabiska med arabisktalande personal, vilka klienter har tillgång till på åtminstone två anstalter i Sverige.

Många deltagare diskuterade huruvida det kan anses vara en språklig svårighet eller svaghet i sig att inte ha svenska som modersmål, i till exempel utbildningssammanhang i Sverige. Detta märktes framförallt i svaren på frågan "Vad är språkliga svårigheter för dig?" som presenterades inledningsvis i resultatdelen av denna uppsats. Haviland (2003) menar att det finns en föreställning om att alla behandlas lika, denna föreställning bygger på att den egna kulturens språk och kommunikation anses vara neutral och allmängiltig. Alla som avviker från den avviker då från normen. Det kan därför vara bra att ställa frågan om vems kommunikativa svårighet som avses – det vill säga om det är klientens svårighet eller om strukturen missgynnar individer med annat modersmål än svenska.

Majoriteten av behandlingen inom Kriminalvården bedrivs i grupp, vilket beskrevs av behandlande personal som problematiskt om klienterna hade olika färdigheter i det svenska språket. Klienter som inte behärskade svenska alls eller hade bristfällig svenska riskerade att förbises i denna typ av behandling. Den nära relation som krävs mellan behandlande personal och/eller lärare och klient blir onekligen lidande när personal och klient har stora språkbarriärer mellan sig.

SFI som distansutbildning ansågs av samtliga intervjudeltagare vara bristfällig i många avseenden, då den enbart vilar på språklig förmåga. Trots detta visar Skolinspektionens granskning att SFI-undervisningen fungerar bättre på anstalt än i den reguljära SFI-undervisningen inom kommunala skolsystemet. Enligt granskningen är det fler som hoppar av SFI-kurser i kommunerna än på anstalt. Skolinspektionen tror att detta beror på att de intagna klienterna omges av det svenska språket i större utsträckning än de som lever ute i samhället (Skolinspektionen, 2012; Dahl, 2000). Detta stöds i forskning då det finns ett samband mellan hur bra man behärskar ett språk grammatiskt och hur mycket man exponeras för det (Paradis, 2010).

Flerspråkiga personer har olika ordförråd på respektive språk eftersom de används i olika situationer (Grosjean, 1989). Av den anledningen blir det problematiskt när någon som inte har svenska som modersmål ska beskriva sina känslor på svenska under en behandling. I den interaktionen kan troligtvis behandlingseffekten bli lidande då det kan vara svårt att beskriva känslor på ett annat språk än sitt modersmål. Prästen berättade till exempel att många klienter uppgav att de hade ångest, men när hen frågade vidare kring känslan kunde det vara trötthet eller huvudvärk som klienten menade. Prästen berättade vidare att kommunikationen med anhöriga inte fick ske på modersmålet utan tillsyn av en personal som behärskade klientens modersmål. Klienter med annat modersmål kan då bli begränsade i sin kommunikation med anhöriga i flera led. Om det inte finns någon personal på anstalten som behärskar hens

modersmål måste kommunikationen ske på svenska, även om svenskan inte behärskas av klient och anhöriga. Då måste klient och anhöriga försöka kommunicera med ett ordförråd de inte är vana vid vilket kan påverka kommunikationens välgörande effekt.

Många intervjupersoner uppgav att det var svårt med bakgrundsinformation angående klienter uppvuxna i andra länder. Att inte ha tillräcklig bakgrundsinformation vid planering av insatser är något Kriminalvården, enligt Skolinspektionens kvalitetsgranskning, kan förbättra (Skolinspektionen, 2012). Faktorer som tidigare skolgång, exponering för ett språk och kulturella skillnader kan påverka förmågan att tillgodogöra sig utbildning. Kulturella skillnader i språkanvändandet måste därför tas i beaktande vid all form av interventionsplanering (Nilsson & Waldermarsson, 2007). Barn som socialiseras språkligt utifrån modellen att "växa upp språkligt", till skillnad från barn som "uppfostras språkligt" vilket är vanligast i den västerländska kulturen (van Kleeck, 1994), har med stor sannolikhet, i vuxen ålder, en annan uppfattning av hur språket ska användas i olika sammanhang. I fallet med den utomeuropeiska kvinnan blev det tydligt hur viktigt det är att kartlägga språkanvändningen i klientens kultur. Den kvinnliga klienten hade eventuellt en hjärnskada, kunde ingen svenska och hade svårt att svara på frågor och resonera kring abstrakta begrepp. Lärarna visste inte vad grunden till hennes svårigheter bestod i; om det var en hjärnskada, bristande språklig förmåga eller en språklig socialisation som inte fungerade med den svenska vuxenutbildningens läroplan.

6.1.4.1. Tolk

Några av deltagarna hade erfarenhet av att arbeta med tolk och då framförallt i behandlingssituationer. De uppgav att det var svårt att skapa en kontakt med klienten när en tolk var närvarande, eftersom kommunikationen bröts av och tolkades av en utomstående person. Deltagarna menade att känslor och icke-verbal kommunikation var svåra att märka när tolk fanns med i behandlingssituationen. I forskningen om tolkanvändning framkommer liknande berättelser, där användning av tolk kan ge upphov till missförstånd eller att klienten inte blir adekvat översatt (Lee, 2009; Maryns, 2007). Att tala via tolk kan även vara svårare för personer med pragmatiska svårigheter då kroppsspråk, ögonkontakt och turtagning inte sker enligt vanlig samtalsnorm. Deltagarna var i högre utsträckning positiva till flerspråkig personal inom Kriminalvården i fråga om behandlingsprogram och psykolog än de var till tolk. De menade att det var lättare att nå fram då kommunikationen skedde utan mellanhand.

Sammanfattningsvis kan sägas att både klienter med bristfällig svenska och de som inte kan någon svenska alls missgynnas på svenska anstalter. De har rehabiliterande behov likväl som svensktalande klienter. Dessvärre är interventionen uppbyggd på en språklig grund med svenska som dominerande språk. Säkerhetsklassificering försvårar kommunikativt samspel på modersmålet och det tas lite hänsyn till kulturella skillnader i undervisningen. Kriminalvården har dock utbildat flerspråkig personal på vissa anstalter för att kunna hjälpa de med arabiska som modersmål.

6.2. Övriga relevanta teman

Utöver aspekterna kopplade till språkliga svårigheter, könsskillnader och kulturella faktorer följer nedan tre andra teman relevanta för frågeställningarna. Under intervjuerna framkom många faktorer som kan ha effekt på klienternas språk och språkanvändning. Tidigare

forskning, likväl som Kriminalvårdens egen kartläggning, visar att flera samverkande faktorer ligger till grund för många klienters svårigheter och kriminella livsstil. I den tematiska analysen har det varit svårt att ”plocka ut” språket då det utvecklas i en kontext och är beroende av faktorer inom individen i samverkan med omgivande faktorer.

6.2.1. Identitet och språk

Under intervjuerna framkom att deltagarna som arbetade med klienter ofta var osäkra på orsakerna till klienters eventuella språkliga svårigheter. Det talades om maskeringar, där faktorer som klass, kön, kulturell bakgrund men framförallt identitet spelar en stor roll för olika gruppers användning av ett och samma språk. Att tala ett annat modersmål än svenska skulle kunna maskera språkliga svårigheter då flerspråkigheten i sig kan maskera eventuella språkliga svårigheter då mottagaren inte förstår språket.

Hur människor pratar och kommunicerar speglar ofta våra identiteter, ställningstaganden och åsikter. Språkliga identiteter skapas mellan likasinnade människor där gruppen tillsammans korrigerar språket för att passa gruppidentiteten. Gruppens språkanvändning kan skilja sig från den gängse uppfattningen av hur språk ska användas, vilket i sin tur innebär att man kan tro att det föreligger språkliga svårigheter när det egentligen rör sig om en språklig identitet som man inte är införstådd i. Ett lysande exempel på en språklig identitet är olika ungdomsspråk, där unga människor leker med och förenklar språket så att enbart den egna gruppen förstår dess funktion och innebörd. En språklig identitet kan fungera som en maskering av språkliga svårigheter likväl som en förhindrande faktor för att utveckla språket.

Bland deltagarna framkom att framförallt män uppgavs ha ett litet ordförråd med många svordomar. Bland kvinnorna kunde istället det verbala ytflytet fungera som en maskering för språkliga nedsättningar. Här rör det sig sannolikt om att kvinnorna lärt sig att använda språket på ett korrekt sätt. Även den kriminella identiteten skulle kunna utmärkas av ett specifikt språkbruk, vilket inte alltid förstås av behandlande personal på anstalter. Eventuellt skulle behandlingsprogram som följer tolvstegsmetoden kunna vara populärt av anledningen att den tidigare identiteten bryts ner för att ersättas av en ny där ett gemensamt språk, utan missbruk och kriminalitet, byggs upp. Några före detta klienter jämförde tolvstegsprogrammet med hjärntvätt, fast en positiv sådan som, enligt dem, har räddat deras liv.

6.2.2. Missbruk och språk

Ungefär 70 procent av anstaltsklienter lider av någon form av missbruksproblematik (Kriminalvården, 2014a). Detta kan påverka effekterna av både behandlingsprogram och utbildning, då missbruk ofta leder till psykisk ohälsa och låg motivation. Relevant för vår undersökning var att några av intervjupersonerna kunde se effekterna av ett tidigt cannabissmissbruk bland klienter. Det beskrevs som ett dessa klienter hade ett ”torftigt” och ”omoget” språk. Thomas Lundqvist, leg. psykolog och docent, arbetar på rådgivningsbyrån i Lund och har varit i kontakt med många personer som lider av missbruk. Han bekräftar att tidig användning av cannabis gör att den kognitiva utvecklingen avstannar, vilket kan leda till språkliga svårigheter och i längden ge svårigheter med sociala relationer (personlig kommunikation, 17 mars 2015). Kriminalvården för idag ett aktivt arbete mot droger, där stor del av behandlingen riktar sig till personer med missbruksproblematik (Kriminalvården,

2014b).

6.2.3. Inställning till logopedier inom Kriminalvården

I en övergripande analys av intervjumaterialet framkom en generell skillnad i svar mellan lärare och psykologer gällande språkliga svårigheter. Lärare kunde mer detaljerat beskriva enskilda språkliga förmågor medan psykologer beskrev dessa ur ett kognitivt perspektiv.

Då logopedin är tvärvetenskaplig var det stundtals svårt för de intervjuade att se ett självklart arbetsfält där logopedier innehar en framträdande roll. Nästan alla deltagare kunde tänka sig att en logoped skulle kunna bidra i en handledande eller konsultativ roll, det var få som föreställde sig logopedier i direkt behandling av klienter. När detta föreslogs så var det i form av teamarbete med andra yrkeskategorier och då främst i form av språkutredningar. Deltagarna i denna studie var, trots varierande åsikter om arbetsområden, generellt positiva till logopedier inom Kriminalvården

6.3 Återkoppling till inledande frågeställningar

Vilka rehabiliterade insatser finns på anstalter och hur ser dessa ut med tanke på språkliga och kommunikativa aspekter? Vilken hjälp och möjlighet till kommunikation får klienter med annat modersmål på anstalter?

Kriminalvården har flera olika behandlingsprogram och kurser för klienter, vilka varierar mellan anstalter. Samtliga behandlingsprogram är uppbyggda kring samtal, både individuellt och i grupp. Deltagande blir svårt för klienter som talar bristfällig svenska eller inte kan svenska alls om de inte har tillgång till rehabiliterande insatser på sitt modersmål. Klienter med annat modersmål som anses behärska svenska kan ha svårt att tillgodogöra sig rehabiliterande insatser om deras svenska inte alltid räcker till, något som klienten kanske hellre maskerar. Klienter med bristfällig svenska kan delta i rehabiliterande insatser på svenska men det är svårt att bedöma effekten.

Har kvinnliga klienter språkliga svårigheter, i så fall hur yttrar sig dessa? Hur ser rehabiliterande insatser ut för kvinnliga klienter? Skiljer de sig från rehabiliterande insatser för manliga klienter?

Kvinnliga klienter uppvisar pragmatiska svårigheter i större utsträckning än kvinnor generellt, framförallt gällande förmågan att ta andras perspektiv vid affekt. Kvinnorna på anstalt är en minoritet och riskerar att bli förbisedda när det kommer till vissa satsningar från Kriminalvårdens sida. Det finns dock ett behandlingsprogram specifikt utformat för kvinnor. En del kvinnor har utsatts för våld och har fått förvärvade hjärnskador som försvårar en redan mångfasetterad bakgrundsproblematik.

6.4. Metoddiskussion

6.4.1. Deltagare

Några deltagare rekryterades till studien med hjälp av personliga kontakter, vilket kan ha påverkat studiens utfall då de troligtvis hade en positiv inställning till logopedier inom Kriminalvården. Deltagarna i studien kan inte sägas vara representativa för vare sig anställda inom Kriminalvården eller före detta klienter. Inte heller deltagarnas erfarenheter eller åsikter som framkommit under intervjuerna kan sägas vara representativa för den undersökta populationen. Detta beror på ett relativt litet deltagarantal i relation till antalet anställda inom Kriminalvården samt antalet nuvarande och före detta klienter. Beträffande de före detta klienterna så var samtliga medlemmar i KRIS vilket innebär att de tagit avstånd från sitt kriminella liv. Detta skulle kunna innebära att de har ett annat perspektiv på Kriminalvården och det kriminella livet jämfört med klienter och före detta klienter som inte är medlemmar i KRIS. Troligtvis hade det insamlade materialet sett annorlunda ut om manliga och kvinnliga klienter samt fler före detta klienter hade intervjuats. De flesta deltagare i studien hade svensk bakgrund, det hade varit givande för våra frågeställningar om vi hade inkluderat flera personer med annan kulturell bakgrund.

6.4.2. Intervjuer

Deltagarna i studien intervjuades av olika uppsatsförfattare, vilket kan ha medfört att deltagarna fått olika bakgrundsinformation utöver det informationsbrev som skickats ut. Det kan även finnas en skillnad i hur frågorna ställdes samt intervjuarens val av följdfrågor. Några deltagare hade ingen direkt koppling till Kriminalvården och de andra deltagarna hade olika erfarenheter av Kriminalvården och rehabiliterande insatser. Detta resulterade i att intervjuerna genomfördes med öppna frågor där ämnen avhandlades efter deltagarens erfarenheter, från generellt till väldigt specifikt. En fördel med ett sådant upplägg är att en större bredd på intervjumaterialet erhöles. Det blir dock svårt att göra jämförelser mellan olika deltagares erfarenheter och subjektiva åsikter.

Det är ett faktum att många människor påverkas av intervjusituationen i fråga om social önskvärdhet, det vill säga den effekt som rör att man vill ge en positiv bild av sig själv (Bryman, 2011). Det kan även finnas en risk att intervjuaren påverkas av deltagaren på ett liknande sätt. Denna felkälla är svår att upptäcka då alla i intervjusituationen befinner sig i en social kontext med ömsesidig påverkan.

6.4.3. Resultat

En felkälla kan vara frågan om ett begrepps innebörd, det vill säga om frågorna avhandlar det de avser att avhandla. I denna studie innebär detta om intervjuare och deltagare har haft samma referensramar i fråga om begrepp som till exempel språklig förmåga. I ett försök att komma tillrätta med denna felkälla har deltagarna tillfrågats om deras syn på språkliga svårigheter i början av intervjuerna. Detta innebär dock inte att de har samma uppfattning om språkliga svårigheter som begreppet tillämpas i denna studie.

I den tematiska analysen har intervjumaterialet tolkats av uppsatsförfattarna var för sig i ett inledande skede för att sedan jämföras och diskuteras. Detta har gjorts för att minska risken för feltolkning i deltagarnas utsagor. Angående studiens tillförlitlighet så har denna stärkts genom en triangulering (Bryman, 2011). Detta innebär att flertalet av de intervjuade har uppgett samma information trots olika relation till Kriminalvården. Resultaten i denna studie överensstämmer även med tidigare forskning.

Förhoppningen är att denna studie ska fungera som en pilotundersökning och ett underlag inför kommande studier. Vikten har inte varit att redovisa representativa data från anstalter utan ge en beskrivning av hur kommunikativa aspekter upplevs av anställda inom Kriminalvården samt före detta klienter. Denna studie bör ses som en del av en forskningsgrund gällande språkliga svårigheter inom Kriminalvården samt ett komplement till Kriminalvårdens egen forskning.

7. FRAMTIDA FORSKNING

För att ta reda på omfattningen av klienters språkliga svårigheter i Sverige behövs en studie som kartlägger dessa med hjälp av logopediskt material. Det behövs även mer forskning om hur språkliga svårigheter påverkar utfallet i behandlingssituationer baserade på interaktion. Det är också viktigt att kartlägga de specifika svårigheter som klienter med annat modersmål ställs inför i samband med anstaltsliv. Det samma gäller för hur språkliga svårigheter uttrycker sig hos den kvinnliga populationen, samt hur man ska arbeta tillsammans med dessa grupper för bästa möjliga framgång.

Det är framförallt viktigt att tillämpa ett språkligt perspektiv i den forskning som genomförs gällande utvärdering av behandlingsprogram. Det är även viktigt att anlägga ett språkligt perspektiv i uppbyggnad och implementering av rehabiliterande insatser.

7.1. Förslag på logopediska insatser inom Kriminalvården

Med specialkunskaper inom språk, kommunikation och samspel kan logopeder bidra med kompetens på flera plan inom Kriminalvården. Logopeder kan arbeta handledande och konsultativt för behandlande personal på anstalter, ingå i team vid neuropsykiatriska utredningar, samt vara behjälpliga i svårare fall av språklig problematik, som till exempel afasi eller andra språkliga nedsättningar till följd av hjärnskada. I dagsläget finns resurser, som till exempel specialpedagog, att tillgå för lärarna på anstalt. Uppsatsförfattarna menar att vuxenutbildningen på anstalt skulle gynnas av att inkludera logopedisk kompetens i sitt resursteam. Logopeder skulle då, i samråd med lärare och specialpedagoger, till exempel kunna utforma språkträningsprogram för klienter med behov av särskilt stöd i undervisningen.

7.2. Slutsatser

Logopedisk kompetens skulle kunna bidra till att förstärka de effekter som rehabiliterande insatser på anstalter har i dagsläget. Kriminalvården bedriver konstant uppföljande utvärdering av behandlingsprogrammets effektivitet och beskriver att *“erfarenheterna visar att programeffekterna minskar eller uteblir om program bedrivs med dåliga kringförutsättningar, även om programmet i sig kan vara bra”* (Kriminalvården, 2014b, sid 6).

Dåliga kringförutsättningar kan vara ett bristfälligt språk i form av bristande svensk kunskap till följd av lite exponering för svenska, bristande skolgång eller missbruk. Med avstamp i den forskning som gjorts internationellt samt resultaten i föreliggande studie finns starka

belägg för att språkliga svårigheter i allra högsta grad kan påverka effekterna av ett behandlingsprogram. Därför vågar uppsatsförfattarna påstå att logopederna kan hjälpa Kriminalvården att öka förståelsen för och hjälpinsatserna vid språkliga svårigheter i både utbildnings- och behandlingssyfte.

TACK

Tack till våra handledare, Eva-Kristina Salameh och Ulrika Nettelbladt för god handledning och gott stöd. Även ett stort tack till alla som deltagit till denna uppsats genom intervjuer. Tack till Kriminalvården för bistånd med kontakter och information.

REFERENSER

- Adams, C., Baxendale, J., Lloyd, J., & Aldred, C. (2005). Pragmatic language impairment: case studies of social and pragmatic language therapy. *Child Language Teaching and Therapy*, 21(3), (pp. 227–250). doi:10.1191/0265659005ct290oa
- Barkley, R. (1997). *ADHD and the nature of self-control*. New York: The Guilford Press.
- Bishop, D. (2008). *Uncommon understanding. Development and disorders of language comprehension in children* (6th ed.). East Sussex: Psychology Press.
- Bloom, B., & Covington, S. (2001). Effective Gender-Responsive Interventions in Juvenile Justice: Addressing the Lives of Delinquent Girls. Presented at: *Annual Meeting of the American Society of Criminology, November 7-10*, Atlanta, Georgia
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2). (pp. 77-101). doi:10.1191/1478088706qp063oa
- Brorsson Feustel, F., & Jakobsson, M. (2015). *Behov av logopedisk kompetens för enspråkiga svensktalande klienter inom Kriminalvården*. (Magisteruppsats) Lund: Institutionen för kliniska vetenskaper, Lunds Universitet.
- Brottsförebyggande rådet. (2008). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*. (Rapport 2008:23) Västerås: Edita Norstedts. Tillgänglig: https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f180006972/1371914723796/2008_23_brottsutvecklingen.pdf
- Bryan, K., Freer, J., & Furlong, C. (2007). Language and communication difficulties in juvenile offenders. *International journal of language and communication disorders*. 42(5), (pp. 505-520). doi:10.1080/13682820601053977, PMID:17729143
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB
- Dahl, Ö. (2000). *Språkets enhet och mångfald*. Lund: Studentlitteratur AB
- Fazel, S., Doll, H., & Långström, N. (2008). Mental disorders among adolescents in juvenile detention and correctional facilities: a systematic review and metaregression analysis of 25 surveys. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 47(9):1010-9 doi:10.1097/CHI.ObO13e31817eeecf3
- Grosjean, F. (1989). Neurolinguists, beware! The bilingual is not two monolinguals in one person. *Brain and Language*. 36(1), (pp. 3-15). doi: 10.1016/0093-934X(89)90048-5
- Haviland, J.B. (2003). Ideologies of language: Reflections on language and U.S. law. *American Anthropologist* 105, (pp.764–774). doi:10.1525/aa.2003.105.4.764
- Heath, S. (1982). What no bedtime story means: Narrative skills at home and school. *Language in Society*, 11(1), (pp. 49-76). New York: Cambridge University Press doi:10.1017/S0047404500009039
- Heath, S. (1983). *Ways with words; language, life, and work in communities and classrooms*. Cambridge: Cambridge University Press
- Heath, S. (1989). The learner as a cultural member. In M. Rice, M. & Schiefelbusch, R. (eds.) *The teachability of a language*. (pp. 333-350). Baltimore: Paul Brookers
- Kalnak, N. (2014). Family history, clinical marker and reading skills in children with specific language impairment (Doktorsavhandling) Stockholm: Karolinska Institutet. Tillgänglig: <http://hdl.handle.net/10616/42166>
- Van Kleeck, A. (1994). Potential cultural bias in training parents as conversational parents with their children who have delays in language development. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 3(1), (p. 67). doi:10.1044/1058-0360-0301.67

- Kriminalvården. (2007a). "Bättre ut" – Kriminalvårdens vision och värdegrund. Norrköping: Kriminalvården. Tillgänglig: https://www.kriminalvarden.se/globalassets/om_oss/visionen.pdf
- Kriminalvården. (2007b). *Ackreditering av Av Brott- och Missbruksrelaterade program i svensk Kriminalvård*. Norrköping: Kriminalvårdens vetenskapliga råd. Tillgänglig: https://www.kriminalvarden.se/globalassets/forskning_statistik/ackreditering_av_program_i_kriminalvarden.pdf
- Kriminalvården. (2010). *Prevalens av uppmärksamhetsstörning med hyperaktivitet (ADHD) och missbruk hos fängelsedömda kvinnor*. (Rapport 2007:23). Kriminalvårdens reprocentral, 2010. Tillgänglig: <https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/forskningsrapporter/prevalens-av-uppmarksamhetstorning-med-hyperaktivitet-och-missbruk-hos-fangelsedomda-kvinnorpdf>
- Kriminalvården. (2014a). *Klientkartläggning 2013 – Ett regeringsuppdrag. En presentation av bakgrundsfaktorer hos Kriminalvårdens klienter*. Norrköping: Kriminalvården. Tillgänglig: https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/kartlaggningar-och-utvarderingar/klientkartlaggning_new.pdf
- Kriminalvården. (2014b). *Utvärdering av Kriminalvårdens behandlingsprogram*. Norrköping: Kriminalvården. Tillgänglig: <https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/forskningsrapporter/utvardering-av-kriminalvardens-behandlingsprogrampdf>
- Kriminalvården. (a). *Fängelse, frivård och häkte*. Hämtad 2015-05-24, från <https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/fangelse>
- Kriminalvården. (b). *Behandling och vård/utbildning och arbete*. Hämtad 2015-05-19, från <https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-varld/utbildning-och-arbete>
- Lee, J. (2009). Interpreting Inexplicit Language during Courtroom Examination. *Applied Linguistics* 30(1), (pp. 93-114). Oxford University Press. doi:10.1093/applin/amn050
- Lindfors, N. (2006). *Finns sambandet ADHD och kriminalitet* [videofil]. Hämtad 2015-05-19, från <http://www.ur.se/Produkter/165731-UR-Samtiden-Hur-gors-manniskan-Finns-sambandet-ADHD-och-kriminalitet>
- Maryns, K. (2007). The Asylum Speaker: Language in the Belgian Asylum Procedure. *International Journal of Speech Language and the Law*. 14(1), (p. 161). Manchester: St. Jerome Publishing Ltd. doi:10.1558/ijssl.v14.i1.161
- Naclér, K. (2004). Barns språkliga socialisation före skolstarten. I K. Hyltenstam, & I. Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. (sid. 437-460). Lund: Studentlitteratur AB
- Nettelblatt, U. (2013). *Språkutveckling och språkstörning hos barn. Del 2. Pragmatik teorier, utveckling och svårigheter*. Lund: Studentlitteratur AB
- Nettelblatt, U., Samuelsson, C., Sahlén, B., & Ors, M. (2008). Språkstörning hos barn och ungdomar – allmän del. I L. Hartelius, U. Nettelblatt, & B. Hammarberg (red.) *Logopedi* (sid. 125-147). Lund: Studentlitteratur AB
- Nilsson, B., & Waldemarsson, A-K. (2007). *Kommunikation. Samspel mellan människor*. Lund: Studentlitteratur AB
- Norrby, C., & Håkansson, G. (2010). *Introduktion till sociolingvistik*. Falun: ScandBook AB
- Paradis, J. (2010). The interface between bilingual development and specific language impairment. *Applied Psycholinguistics*, 31, (pp. 227-252). doi:10.1017/S0142716409990373
- Passer, W. M., & Smith, E. R. (2007). *Psychology. The science of mind and behavior*. (3rd ed.) New York: McGraw-Hill

- Perkins, R. M. (2011). Clinical pragmatics. In J-O. Östman & J. Verschueren (eds.) *Handbook of Pragmatics: 2011 Installment, 4*, 303 (pp. 1-31). doi:10.1075/hop.15.cli1
- Rucklidge, R., & Tannock, R. (2001). Psychiatric, psychosocial and cognitive functioning of female adolescents with ADHD, *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 40(5) (pp. 530-540). doi:10.1097/00004583-200105000-00012
- Sanger, D., Creswell, J., Dworak, J., & Schultz, L. (2000). Cultural analysis of communication behaviors among juveniles in a correctional facility. *Journal of Communication Disorders*, 33(1), (pp. 31-57). PMID/doi:10665512
- Sanger, D., Maag, J. W., & Spilker, A. (2006). Considerations in Planning Programs for Female Juvenile Delinquents. *The Journal of Correctional Education* 57(2) doi:10.1097/CHI.ObO13e31817eef3, PMID:18664994
- Sanger, D., Moore-Brown, B.J., Montgomery, J., Rezac, C. & Keller, H. (2003). Female incarcerated adolescents with language problems talk about their own communication behaviours and learning. *Journal of Communication Disorders*, 36, (pp. 465-486). doi:10.1016/S0021-9924(03)00034-0, PMID:12967740
- SBU - Statens beredning för medicinsk utvärdering. (2005) *ADHD hos flickor. En inventering av det vetenskapliga underlaget*. (Rapport 174). Tillgänglig: <http://www.sbu.se/upload/Publikationer/Content0/2/ADHD.pdf>
- Sheridan, M., & Steele-Dadzie, T. (2005). Structure of intellect and learning style of incarcerated youth assessment: A means to providing a continuum of educational service in juvenile justice. *Journal of Correctional Education*, 56(4), (pp. 347-371).
- Skolinspektionen; Bergstrand, A., och Högberg, R. (2012). *Vuxenutbildning i anstalt. En kvalitetsgranskning av Kriminalvårdens klientutbildning med fokus på motivation och anpassning*. (Rapport 2012:6). Skolinspektionens kvalitetsgranskning. Tillgänglig: <http://www.skolinspektionen.se/Documents/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2012/krim/kvalgr-krim-samf.pdf>
- Skolverket. (2014). *Utbildning i svenska för invandrare*. Jönköping: Vuxenutbildningsenheten, Hämtad 2015-05-19, från <http://www.skolverket.se/skolformer/vuxenutbildning/utbildning-i-svenska-for-invandrare>
- Snow, P., & Powell, M. (2002). The language processing and production skills of young offenders: Implications for enhancing prevention and intervention strategies. *Report to Criminology research council On Grant 23/00-01*
- Snow, P., & Powell, M. (2008). Oral language competence, social skills and high-risk boys: What are juvenile offenders trying to tell us? *Children and Society*, 22, (pp. 16-28). doi:10.1111/j.1099-0860.2006.00076.x
- Språkrådet för Svenska institutet. (u.å). *Språksituationen i Sverige*. Hämtad 2015-05-19, från <https://svenskaspraket.si.se/for-studerande/artiklar-om-sverige/artiklar-om-sprak/spraksituationen-i-sverige/>
- Statistiska centralbyrån. (u.å). Hämtad 2015-05-19, från http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_BE_BE0101_BE0101Q/UtlSvBakgTotNK/table/tableViewLayout1/?rxid=100bae47-99ef-4eef-ae7d-1a42aef7685b
- Togher, L., McDonald, S., & Code, C. (1999). Communication problems following traumatic brain injury. In S. McDonald, L. Togher, C. Code (eds.) *Communication Disorders Following Traumatic Brain Injury* (pp. 1-18). Psychology Press.

BILAGOR

Bilaga 1

INTERVJUGUIDE

Exempel på intervjuguide till behandlande personal på anstalt.

Inledning

- Berätta om undersökningen samt godkännande om att spela in intervjun
- Be intervjudeltagaren berätta om sig själv och sina arbetsuppgifter

Språkliga svårigheter

- Vår uppsats har en språklig grund och därför vill vi börja med att fråga vad språkliga svårigheter innebär för dig, hur tänker du kring språklig svaghet generellt och gällande klienter?

Behandling och samtal

- Uppbyggnad och funktion
- Hjälpmedel
- Personer med annat modersmål
- Kvinnliga klienter

Arbetsplatsen

- Vilka yrkeskategorier har du samarbetat med inom ditt yrke?
- Fick du någon utbildning på arbetsplatsen?
- Har ni varit i kontakt med logoped på arbetsplatsen?

Avslutande frågor

- Skulle det vara okej om vi kontaktar dig igen för eventuella kompletterande frågor?
- Har du någon rekommendation på andra personer som du tror skulle vara intressanta för oss att träffa utifrån ämnet?
- Anser du att logopeder behövs inom Kriminalvården? Ja/Nej, varför?

Bilaga 2

INFORMATIONSBREV

Vi är fem studenter som under våren 2015 skriver vår magisteruppsats vid Lunds universitet.

Du tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning som handlar om behovet av logopedisk kompetens på anstalter i Sverige. En logoped arbetar främst med tal, kommunikation, språk och läs- och skrivsvårigheter. Arbetsområden för logopedier är bland annat inom sjukvården och inom förskola och skola. Däremot ingår inte Kriminalvården i logopeders arbetsområden.

I internationell forskning har det visat sig att många klienter har språkliga svårigheter, troligen gäller det även för klienter i Sverige. Det kan innebära att de sannolikt skulle kunna få ut mer av de befintliga insatserna som finns inom Kriminalvården med stöd av logopedisk kompetens. Logopedisk kompetens inom Kriminalvården skulle kunna bestå av att handleda de yrkesgrupper som arbetar med insatser riktade mot klienterna.

Med denna bakgrund vill vi göra en genomgång och kartläggning av Kriminalvårdens organisation med nedslag i olika professioners insatser och uppfattningar om klienternas språkliga förmågor. Vår förhoppning är att denna undersökning ska resultera i en uppsats som ska lägga grunden för ett framtida samarbete mellan organisationen Kriminalvården och logopedier som yrkesgrupp.

Vi vill gärna ta del av Din kunskap om och inblick i de svårigheter som finns bland klienter på svenska anstalter. Väljer Du att medverka kommer intervjun att äga rum under vinter/tidig vår 2015. Om möjligt utförs intervjun mellan två studenter och Dig personligen, men möjlighet till telefonintervju kommer också att finnas. Intervjun tar max 60 minuter och kommer att spelas in.

Det inspelade materialet kommer enbart att lyssnas på av uppsatsens författare och kommer att kasseras efter avslutad studie. Allt material kommer att behandlas konfidentiellt och Du kommer att vara anonym i uppsatsen. Din medverkan i undersökningen är frivillig och Du kan när som helst avbryta Ditt deltagande utan att vi frågar varför.

Ytterligare upplysningar lämnas av nedanstående ansvariga:

Gabrielle Berghe Tressol, [mail]

Felicia Brorsson Feustel, [mail]

Mimmi Jakobsson, [mail]

Veronica Johansson, [mail]

Sandra Mabrouk, [mail]

under handledning av:

Ulrika Nettelblatt, [mail], leg. logoped & Professor

Eva-Kristina Salameh, [mail] leg. logoped & Doktor i medicinsk vetenskap

Bilaga 3

Tack för Din medverkan!

Du har deltagit i studien om Kriminalvårdens behov av logopedisk kompetens. Genom att bidra med Dina kunskaper och erfarenheter i en intervju har vi fått värdefull information. Intervjun spelades in för att vi lättare skulle kunna göra vår analys. Denna inspelning, liksom det transkriberade materialet, kommer att raderas efter att studien är färdig.

Deltagandet är helt frivilligt och Du kan avbryta när som helst utan att ange någon orsak eller konsekvens för Ditt arbete. Resultatet av vår studie kommer att redovisas så att Du inte kan identifieras.

För att kunna använda informationen måste vi ha Ditt godkännande och därför ber vi Dig om Ditt samtycke.

Om Du har några frågor eller vill veta mer så kontakta oss gärna via mail.

Med vänliga hälsningar

Gabrielle Berghe Tressol, [mail]

Felicia Brorsson Feustel, [mail]

Mimmi Jakobsson, [mail]

Veronica Johansson, [mail]

Sandra Mabrouk, [mail]

under handledning av:

Ulrika Nettelblatt, [mail], leg. logoped & Professor

Eva-Kristina Salameh, [mail], leg. logoped & Doktor i medicinsk vetenskap

Bilaga 4

SAMTYCKESBLANKETT

Jag har tagit del av informationen om Kriminalvårdens behov av logopedisk kompetens.
Jag har också tagit del av informationen att deltagandet är frivilligt och att jag kan avbryta när som helst utan att ange någon orsak eller med några konsekvenser för min behandling.

- Härmed ger jag mitt samtycke till att bli intervjuad och att intervjun spelas in på band.
- Jag avstår ett deltagande i studien och all insamlad data från intervjun makuleras och får ej användas i uppsatsen.

Underskrift av forskningsdeltagare

Underskrift av student

Ort, datum

Ort, datum

Underskrift

Underskrift

Telefonnummer

Telefonnummer